

OKUMAK
YAZMAK
VE YAŞAMAK
ÜZERİNE

SCHOPENHAUER

OKUMAK YAZMAK VE YAŞAMAK ÜZERİNE

SCHOPENHAUER

Dünyanın herhangi bir yerinde elde edilebilecek çok fazla bir şey yoktur. Dünya sefalet ve ıstırapta doludur; ve eğer bir insan bunlardan yakasını kurtarırsa, bilsin ki can sıkıntısı her köşe başında pusuda beklemektedir. Hatta daha da fazlası; genellikle galip gelen kötülüktür; ve gürültü ve şamatayla sesini en fazla duyuran budalalıktır. Talih insafsız ve acımasızdır, ve insanlık acınacak durumdadır. Bunun gibi bir dünyada kendinde [içinde] zengin olan bir insan Noel zamanında aydınlık, sıcak, mutlu bir yuvadır, buna mukabil bundan yoksun olanlar karlarla kaplı soğuk bir Aralık gecesidirler.

İçindekiler

[OKUMAK YAZMAK VE YAŞAMAK ÜZERİNE 1](#)

[İçindekiler 3](#)

[Giriş 4](#)

[İNSAN MUTLULUĞUNUN İKİ TEMEL DÜŞMANI: İSTIRAP VE CAN SIKINTISI 6](#)

[OKUMAK VE KİTAPLAR ÜZERİNE 32](#)

[YAZARLIK VE ÜSLUP ÜZERİNE 49](#)

[DÜŞÜNMEK ÜZERİNE 84](#)

Giriş

Varoluş —bu müphem, esrarengiz, azap verici, rüya gibi gelip geçici varoluş— meselesinin bizim için ne kadar büyük ve yakın bir mesele olduğu düşünülecek olursa, bir kimse onun diğer bütün meseleleri ve amaçları gölgelediğini derhal fark eder —ve birkaç nadir istisna dışında bütün insanların bu mesele hakkında açık bir fikre sahip olmadığı, hatta ondan tamamen habersiz gibi görüldüğü, fakat kendilerini bunun dışında her şeyle meşgul ettikleri, ya meseleyi doğrudan göz ardı ederek ya da yaygın revaç bulmuş bir metafizik sisteminin yardımıyla onu kabule hazır vaziyette ve tatmin olmuş olarak, günlerini gün etmekten başka bir şeyi düşünmeksizin ve önlerindeki daha uzun günleri nadiren hesaba katarak yaşadıkları düşünülecek olursa— bir kimse bunun üzerinde düşündüğünde insanın ancak en uzak anlamda düşünen bir varlık olduğu fikrine ulaşabilir ve insanın düşüncesizliğinin yahut budalalığının emareleriyle karşılaştığında özel bir şaşkınlığa kapılmaz; bilakis sıradan bir insanın zihinsel yahut düşünsel görüş ufkunun, ne geçmiş ne ge

lecek bilincine sahip, bütün hayatları (deyiş yerinde ise) sürekli bir şimdiden ibaret olan hayvanlarınkinden çok da ileride olmadığını, arada, öyle zannedildiği gibi geniş bir aralık bulunmadığını bilir.

İNSAN MUTLULUĞUNUN İKİ TEMEL DÜŞMANI: İSTIRAP VE CAN SIKINTISI

Çev. M. Sırrı ERER

En genel gözlem, bize insan mutluluğunun iki temel düşmanının ıstırap ve can sıkıntısı olduğunu gösterir. Daha ileri gidip, birinden yakamızı sıyrarak kadar talihli olma ayrıcalığımızın düzeyinin bizi diğerine yaklaştırdığını söyleyebiliriz. Aslına bakılırsa hayatın bize sunduğu, bu ikisi arasında, az veya çok şiddetli bir salınımdır. Bunun sebebi, bu iki kutuptan her birinin diğeri için çift yönlü, harici ya da nesnel, deruni ya da öznel bir çatışmayı içinde barındırmasıdır. İhtiyaç içerisinde bulunmak ve sefalet, ıstırap üretir; buna mukabil eğer bir insan sahip olması gerekenlerden daha fazlasına malikse can sıkıntısına düşer olur. Dolayısıyla aşağı sınıftakiler günlerini ihtiyaçları tedarik için sürekli bir mücadele ile, bir başka ifadeyle, ıstırapla geçirirken, yüksek sınıflar can sıkıntısıyla biteviye ve çok kere umutsuz bir savaş halindedirler¹. Deruni yahut öznel çatışma, kişide ıstıraba karşı duyarlılığın can sıkıntısına duyar

1 Ve aşırı uçlar karşılaşır (birbirini bulur); çünkü uygarlığın en aşağı durumu, bir göçebe yahut gezgin hayatı, en yükseğinde kendi mütekabilini bulur ki orada herkes zaman zaman bir gezgindir. İlk aşama bir zorunluluk durumuydu; bu sonraki can sıkıntısı için bir çaredir.

lılıkla ters orantı içerisinde değiş meşinden kaynaklanır, çünkü duyarlılık, zihinsel güçle doğrudan orantılıdır. İzin verin açıklayayım:

Keskinlikten yoksun küt bir kafa kural olarak körelmiş duyarlılıklarla, hiçbir his yahut heyecanın etkileyemeyeceği bir ruh haliyle, sözün kısası, ne kadar büyük yahut korkunç olursa olsun, çok fazla acı ya da endişe hissetmeyen bir mizaçla birlikte dir. Şimdi, zihinsel körlük yahut kütlüğün temelinde yatan şey ruh boşluğu (ya da bölüğü)dur, ki bir sürü çehreye damgasını vurmuştur ve kendisini dış dünyadaki bütün önemsiz—lüzumsuz şeylere sürekli ve canlı bir dikkatle ele veren bir zihin durumudur Bu, can sıkıntısının gerçek kökenidir: Zihni ve ruhu kendilerini meşgul edecek bir şeye vermenin bir vesilesine sahip olmak için heyecandan sonra yeniden ve mütemadiyen arzulama.

İnsanların bu amaçla seçtikleri şeyler, başvurdukları sefil eğlencelerin, yarenlik ve sohbet bahsindeki genel telâkkilerinin ya da aynı şekilde kapı önlerinde yahut pencereden sarkarak dedikodu eden çok sayıda insanın gösterdiği gibi çok özel değildir. İnsanların yarenlik için hemcinslerinin, oyalayıcı şeylerin, eğlencenin, her türden lüzumsuz lüksün peşine düşmesi, esas itibarıyla bu deruni ruhsal boşluk (bölük) nedeniyledir, ki çoklarını savurganlığa ve sefaletе sürükler. Hiçbir şey böyle bir sefaletе karşı deruni zenginlik, ruh zenginliği kadar iyi bir koruma sağlamaz, çünkü o arttıkça sıkıntıya yer kalmaz.

Ve düşüncenin sonu gelmeyen etkinliği! O kendisinin ve tabiatın çok çeşitli fenomenlerinde her zaman üzerine eğilecek yeni malzemeler bulur ve her daim bunlarla ilgili yeni terkipler oluşturmaya hazır ve muktedir dir. İşte burada ruhu canlandırıp dinçleştirecek ve dinlenme anları hariç onu can sıkıntısının erişebileceği noktanın çok yukarısına yerleştirecek bir şey bulursunuz.

Fakat diğer taraftan bu yüksek zihin düzeyi, yüksek bir duyarlılık derecesinde, daha büyük irade kudretinde, daha büyük bir heyecanlılık durumunda kökleşir; ve bu niteliklerin birliğinden südur edecek olan, büyümüş bir his ve duygu kapasitesi, her türlü ruhi, hatta bedensel acıya genişlemiş bir duyarlılık, engellere karşı daha büyük bir sabırsızlık, müdahaleye karşı daha büyük güceniklidir, ki bu eğilimlerin tümü —hayal gücünün zenginliğiyle, kabul edilemez nitelikte olan da dahil— düşüncenin bütün eriminin canlı karakteriyle daha da büyür. Değişik derecelerde bu, su katılmamış mankafa kimseden, gelmiş geçmiş en büyük dâhiye kadar, zihinsel gücün geniş yelpazesindeki her aşama için geçerlidir. Dolayısıyla gerek öznel gerekse nesnel bir zaviyeden, herhangi bir kimse insan hayatındaki bu ıstırap kaynaklarından birine ne kadar yakınsa diğerinden o kadar uzaktır. Ve dolayısıyla bir insanın tabii temayülü onu, nesnel dünyasını mümkün olduğu kadar öznel dünyası ile uyuşturmaya yönlendirecektir; bir başka ifadeyle, onu en ziyade açık olduğu ıstırap biçimine karşı en büyük önlemleri almaya sevk edecektir.

Akıllı adam her şeyden evvel ıstıraptan ve tacizden (harici sıkıntıdan) azade olmak için çabalayacak, sessizliği ve boş vakti, dolayısıyla mümkün olan en az sayıda beklenmedik ve tehlikeli karşılaşma ile birlikte sakin, mütevazı bir hayatı arayacaktır; ve böylelikle sözüm ona hemcinsleriyle çok az bir ortak tecrübeyi paylaştıktan sonra, münzeviyane bir hayatı tercih edecektir, hatta eğer büyük bir ruha sahipse büsbütün yalnızlığı seçecektir.

Çünkü bir insan ne kadar kendi kendisine yeterse, başka insanlara o denli daha az gereksinim duyacaktır; haddi zatında başka insanlar da ona o kadar az tahammül edebilecektir. Yüksek bir zihin düzeyinin bir insanı toplum dışına itebilmesinin nedeni budur. Doğrudur, eğer zihnin niteliği nicelikle telafi edilebilseydi, bu insanların büyük

dünyasında bile yaşama zahmetine değerdi; fakat şükür ki yüz tane ahmak bir araya gelse bir tane akıllı adam etmez.

Fakat yelpazenin diğer ucunda duran insan, ihtiyacın ani sancılarından kurtulur kurtulmaz, her ne pahasına olursa olsun eğlenmeye ve topluluğa karışmaya çabalar, karşılaştığı ilk kimseyle tanışmaya can atar ve bizatihi kendisi, en ziyade uzak durmaya çalıştığı şey haline gelir. Çünkü herkesin kendi yeterlilikleriyle karşı karşıya bırakıldığı yalnızlıkta, bir insanın kendinde sahip olduğu şey gün ışığına çıkar; allı pullu esvaplarının içerisinde budala sefil kişiliğinin yükü altında inim inim inler —ki bu asla üzerinden atamadığı bir yükür— halbuki yetenekli insan canlandırıcı—şenlendirici düşünceleriyle تنها yerleri gözler.

Seneca, ahmaklığın kendi kendisinin yükü olduğunu bildirir: *ömnis stultitia laboratfastidio sui*. Çok doğru bir sözdür bu, ki "Bir ahmağın hayatı ölümden daha berbattır" diyen İsa ben Sirak'ın sözüyle mukayese edilebilir. Ve kural olarak bir insanın zihni bakımdan sefil ve genel olarak bayağı olduğu derecede topluluğa karışabildiği teslim edilecektir. Çünkü bir insanın bu dünyadaki seçimi bir yandan yalnızlığın, diğer yandan bayağılığın ötesine çok fazla geçmez...

Beyin bir tür asalak bir uzuv, deyiş yerinde ise bedenle birlikte ikamet eden bir pansiyoner olarak kabul edilebilir ve boş zaman, yani insanın benliğini ya da ferdiyetini özgürce idrak etmek için sahip olduğu zaman, genellikle hayatın sadece çaba ve zahmetten ibaret kalan bölümünün meyvesi ya da ürünüdür. Fakat insanların çoğunun boş zamanı ne hâsıl eder: Can sıkıntısı ve budalalık; kuşkusuz bedensel zevklerin ya da budalalıkların peşinde koşulduğu zamanlar müstesna. Böyle bir küçücük boş zaman aralığının ne kadar kıymetli olduğu, onun harcanma tarzında ya-

2 Ekklesiastikos [Vaiz, ya da Vaaz Eden Bilgelik], xxii. 11.

hut keyfiyetinde görülebilir ve Axiosto'nım dikkat çektiği gibi cahil insanların boş saatleri ne kadar acınaklıdır! "ozio lungo d uomini ignoranti "

Sıradan insanlar sadece zamanlarını nasıl harcayacaklarını düşünürler; herhangi bir yeteneğe sahip insan onu kullanmaya çalışır. Sınırlı akla sahip insanların can sıkıntısına meyyal olmalarının nedeni, akıllarının mutlak manada iradenin sevk edici gücünün harekete geçirileceği (tatbik sahasına konulacağı) araçtan başka bir şey olmamasıdır; iradeyi harekete geçirecek özel bir şey olmadığında, atalet halinde kalır ve akıllan tatil eder, çünkü irade gibi o da, sahneye koyacağı harici bir şeye ihtiyaç duyar. Sonuç; bir insanın sahip olduğu güç her ne ise onun korkunç bir durgunluğu, tek kelimeyle can sıkıntısıdır.

Bu mutsuz hissiyata karşı koymak (onu etkisizleştirmek) için insanlar, uğraştıkları kısacık süre içerisinde haz veren lüzumsuz şeylerin peşinde koşup dururlar, böyle bir umutla iradeyi harekete geçirmek ve dolayısıyla zihni devingen hale getirmek için çabalarlar; çünkü iradenin bu saiklerini etkilemesi gereken sonuncusudur. Gerçek ve tabii saiklerle karşılaştırıldığında bunlar altın paraya kıyasla kâğıt paradan başka bir şey değildir; çünkü bunların değerleri sadece indi-keyfidir; kâğıt oyunları ve benzeri şeyler, ki münhasıran bu amaç için icat edilmişlerdir. Ve eğer yapılacak başka bir şey yoksa bir insan ya vakti israf edecek ya da şeytanın yat borusunu çalacaktır; yahut beynini çalıştırmak için bir sigara bunların yerine iyi bir ikame olabilir. Bu yüzdendir ki bütün ülkelerde insan topluluklarının temel uğraşı kâğıt oyunlarıdır ; verilen değer

3 Kuşkusuz bu yargı günümüz dünyasında, kâğıt oyunlarının söz konusu olduğu denemenin kaleme alındığı dönemde olduğu kadar gerçeği yansıtmaz, fakat özünde durum aynıdır, şu kadar ki bugün kâğıt oyunlarının yerini teknolojinin daha karmaşık aletlerine tutsaklık almıştır denilebilir.

çapı ve zahiri göstergeler düşüncenin iflâsının ilanıdır. İnsanlar, meşgul olacak düşünceleri olmadığı için kâğıtlarla uğraşırlar ve birbirlerinin paralarını kazanmaya çalışırlar. Budalalar!,

Fakat haksızlık etmek istemem; dolayısıyla izin verin kağıt oyunlarını savunmak için kesinlikle, bunun dünyaya ve iş hayatına bir hazırlık olduğunun söylenebileceğine işaret edeyim; çünkü bir kimse böylelikle tesadüfi ama değiştirilemez koşulları (bu durumda kâğıtlar) nasıl zekice kullanabileceğini ve bunlardan mümkün olduğu kadar kazançlı çıkmasını öğrenir ve bunu yapmak için bir insan bir miktar riyakarlık (iki yüzlülük) ve kötü bir işe nasıl iyi bir yüz takınabileceğini öğrenmelidir. Fakat diğer yandan, tam da bu sebepten ötürü kâğıt oyunu bu denli ahlâk bozucudur, çünkü oyunun bütün amacı her türlü hile ve aldatmaya başvurarak başkasına ait olanı kazanmaktır. Ve oyun masalarından kapılan bu türden bir alışkanlık, ait olduğu yerden dışarı çıkıp günlük hayata karışır; ve günlük hayatın işlerinde bir insan yavaş yavaş artık öyle bir noktaya gelir ki, meumu (L. bana ait olanı) ve tuumn (L. sana ait olanı)⁴ hemen hemen kağıtlarla aynı şekilde görmeye ve sahip olduğu üstünlükler her ne ise onları, adaletin pençesi ensesine yapışmadığı sürece, en son noktaya kadar kullanması gerektiğini düşünmeye başlar. Kastettiğim kimselerin örneklerine, ticaret hayatında her gün rastlanır.

Şu halde bir insan kendi kendisini idrak ettiği, yahut kendisine malik olduğu için, boş vakit hayatın çiçeği, daha doğrusu meyvesi olduğuna göre, kendilerinde gerçek bir şeye sahip olanlar hakikaten mutludurlar. Fakat insanların çoğunun boş vaktinden ne elde edersiniz? Korkunç bir şekilde canı sıkılan ve kendi kendisine yük olan işe yaramaz

4 Denemenin kaleme alındığı zamanlarda, eğer bir insan meum ve telim arasındaki ayırmadan habersizse bu, ona kibarca hırsız demenin bir yoluydu.

bir insan... Dolayısıyla sevinelim aziz kardeşlerim, sevinelim ve sürür bulalım, çünkü biz köle kadının değil, özgür kadının çocuklarıyız.

Ayrıca, nasıl ki hiçbir ülke sadece birkaç kalem ithalata ihtiyaç duyan ya da hiç ihtiyaç duymayan bir ülke kadar müreffeh değilse, en mutlu insan da içindeki zenginliği kendisine yeterli olan ve varlığını idame ettirmek için dışarıdan ya çok az şeye ihtiyaç duyan veya hiçbir şeye ihtiyaç duymayan insandır; çünkü ithal mallar pahalı şeylerdir, bağımlılığı açığa vururlar, tehlikeye sebebiyet verirler, sıkıntı meydana getirirler ve sözün kısası yerli imalat için sefil birer ikamedirler. Hiç kimse başkalarından, ya da genel bir ifadeyle, dış dünyadan çok fazla beklenti içerisinde olmamalıdır. Bir insan tekinin bir başkası için ifade edebileceği şey, öyle çok büyük değildir: Neticede herkes yalnız kalır ve önemli olan şey yalnız kalanın kim olduğudur.

Burada genel bir doğrunun bir başka tatbikatıyla karşılaşırız ki, Goethe *Dichtung und Wahrheit*"ında (Şiir ve Hakikat, III. Kitap), şu şekilde dikkat çeker: Bir insan son tahlilde her şeyde kendisine başvurmalıdır; ya da Goldsmith'in *The Traveller*'da ifade ettiği biçimiyle:

Still to ourselves in every place consign 'd Our own felicity we make or find.

Bir insanın olabileceği ya da başarabileceği en iyi ve en büyük şeyin kaynağı insanın kendisidir. Bu ne kadar böyle ise de-bir insan mutluluğun kaynaklarını ne kadar kendisinde buluyorsa— o kadar daha fazla mutlu olacaktır. Dolayısıyla büyük bir hakikatle Aristoteles "Mutlu olmak kendi kendine yeter olmak demektir"⁵ der. Çünkü mutluluğun diğer bütün kaynakları doğaları bakımından

5 Eud. Eth. vii 2.

en güvenilirmez, kuşkulu, sallantılı, kısa ömürlü ve şansın elinde oyuncaktırlar; hatta en uygun koşullar altında bile kolaylıkla tükenebilirler; o kadar ki bu kaçınılmazdır, çünkü her zaman insanın erişim alanı içinde değildirler. Ve yaşlılıkta, mutluluğun sözü edilen bu kaynakları kaçınılmaz olarak kurur; aşk bizi o zaman terk eder ve nükte, seyahat arzusu, atlardan hoşlanma, toplumsal münasebetlere eğilim, dostlar ve akrabalar da ölümle elimizden alınır. O vakit bir insan her zamankinden daha fazla, kendisinde sahip olduğu şeye bağımlı hale gelir; çünkü ona en uzun bağlı kalacak, onu terk etmeyecek olan budur; ve hayatın herhangi bir döneminde mutluluğun tek hakiki ve uzun ömürlü kaynağıdır.

Dünyanın herhangi bir yerinde elde edilebilecek çok fazla bir şey yoktur. Dünya sefalet ve ıstırapla doludur; ve eğer bir insan bunlardan yakasını kurtarırsa, bilsin ki can sıkıntısı her köşe başında pusuda beklemektedir. Hatta daha da fazlası; genellikle galip gelen kötülüktür; gürültü ve şamatayla sesini en fazla duyuran budalalıktır. Talih insafsız ve acımasızdır ve insanlık acınacak durumdadır. Bunun gibi bir dünyada kendinde (içinde) zengin olan bir insan Noel zamanında aydınlık, sıcak, mutlu bir yuvadır; buna mukabil bundan yoksun olanlar karlarla kaplı soğuk bir aralık gecesindeirler. Dolayısıyla yeryüzündeki en mutlu talih, fevkalade seyrek tesadüf edilen zengin bir kişiliğe ve daha da özelde iyi bir akıl donanımına sahip olmaktır; bu en mutlu talihtir, her ne kadar son kertede çok parlak olduğu söylenemese de.

İsveç Kraliçesi Christina'nın, henüz on dokuz yaşında iken, kendisine anlatılanların dışında tek bir denemesinden tanıdığı ve o zaman Hollanda'da yirmi yıldır en derin yalnızlık içerisinde yaşamakta olan Descartes hakkında söylediği şu sözde, büyük bir bilgelik vardır: "M. Descartes diyordu Kraliçe, "insanların en mutlusudur ve benim için

ziyadesiyle gıpta edilecek bir durumdadır."⁶ Elbette Descartes'm durumunda olduğu gibi, harici koşullar bir insanın hayatının ve mutluluğunun efendisi olmasına el verecek kadar müsait olmalıdır; ya da Ekklesiastikos'da okuduğumuz gibi, ""Bilgelik bir mirasla birlikte iyidir ve [onunla birlikte] güneşi görenlere kazanç getirebilir"?

Tabiatın ve talihin kendisine bilgelik saadetini bahşettiği adam, mutluluğun kendisinde barındırdığı kaynaklarını açık tutmaya büyük özen ve dikkat gösterecektir; bunun için bağımsızlık ve boş vakit zorunludur. Bunları elde etmek için o isteklerini mutedilleştirmeye (ölçülü hale getirmeye) ve kaynaklarını beslemeye çalışacaktır ve her şeyden evvel o başkaları gibi bedensel zevklerinden ötürü dış dünyaya bağlı olmayacağı için bunu isteyecektir. Dolayısıyla o makam mevki beklentileriyle veya kâr kazanç umuduyla yahut da hemcinslerinin takdir ve teveccühünü kazanma hevesiyle, kendisini kaba arzuların ve bayağı zevklerin köleliğine terk etmek gibi yanlış bir yola sapmayacaktır; hayır, o böyle bir durumda Horatius'un Maecenas'a mektubunda [Epistulae] verdiği tavsiyeye kulak verecektir:

Nec somnum plebis laudo, satur altitium, nec Otia divitiis Arabum liberrima mut o.

İnsanın içindekini dışarıdakine feda etmesi, sükunetinin, boş vaktinin, ve bağımsızlığının bütününe yahut büyük bölümünü, makam mevki, şan şöhret, unvan ve ihtişam için kurban etmesi muazzam bir budalalık örneğidir. Bu tam da Goethe'nin yaptığı şeydir. Mutlu talihim beni

6 Vie de Descartes, par Baillet. Liv. vii., ch. 10.

7 Ekklesiastikos, vii. 12.

8 Lib . J e p . 1.

tamamen başka bir yöne sürükledi.

Burada üzerinde ısrarla durduğum hakikat, yani insanın mutluluğunun temel kaynağının deruni (insanın içinde) olduğu hakikati, Nihomakhos' a Etik inde Aristoteles'in en doğru müşahedesiyle teyit edilir⁹; şöyle ki her zevk peşinen onsuz var olamayacağı bir tür etkinliği, bir tür güç sarfiyatını gerektirir. Aristoteles' in insanın mutluluğunun en yüksek melekelerin hiçbir engelle karşılaşmaksızın özgürce tatbikine dayandığı yolundaki öğretisi, Stobaeus'un Peri patetik felsefe için kaleme aldığı açıklamada da telaffuz edilir: Mutluluk, der, giriştiğiniz her şeyde muktedir ve muzaffer olmaktır;; ve muktedir (dinç ve zinde olmak anlamında Grekçe: Aretae) olmak ile her ne olursa olsun, herhangi bir şeyde hakimiyeti (ustalık ve maharet sahibi olmayı) kastettiğini açıklar¹⁰. Demek ki tabiatın insanı mücehhez kıldığı kuvvetlerin asli amacı onu her taraftan kuşatmış olan güçlülere karşı mücadele etmesini sağlamaktır. Fakat eğer bu mücadele sona ererse, kullanmadığı güçleri onun için bir yük haline gelecektir; ve onun bunları işe koşması ve bunlarla oynaması —demek istediğim bunları, insan ıstırabının diğer kaynağından, artık açık ve korunmasız kaldığı ıstıraptan uzak durmanın dışında— herhangi bir amaç gözetmeksizin kullanması gerekecektir.

Can sıkıntısının en büyük kurbanları yüksek sınıflar, varlıklı insanlardır. Lucretius uzun zaman önce bunların içler acısı durumunu gözler önüne sermişti ve sunduğu tablonun hakikati bugün bile herhangi bir büyük şehrin hayatında tespit edilebilir: Burada zenginler can sıkıntısı peşlerini bırakmadığı için nadiren görkemli konaklarında durabilirler, fakat dışarıda kendilerini avutacak daha iyi bir şey bulamadıklarından yine de buralara dönerler; yahut olmadı

9 Nihomakhos'a Etik, i. 7 and vii. 13, 14.

10 Ecl. eth. ii., ch 7.

sanki alevler içerisinde kalmışlar gibi koştura koştura sayfiyedeki konaklarına giderler; fakat can sıkıntısı burada da peşlerini bırakmadığı için çok geçmeden çaresiz geri dönerler ve uyku ile her şeyi unutmaya çalışırlar, olmadı alelacele yeniden şehir hayatına karışırlar.

Exit saepe foras magnis ex aedibus ille,

Esse domi quem pertaesum est, subitoque reventat,

Quippe foris ni hilo melius qui sentiat esse.

Currit, agens mannos, ad villam precipitantes

Auxilium tectis quasi ferre ardentibus instans:

Oscitat extemplo, tetigit quum limina villae;

Aut abit in somnum gravis, atque oblivia quaerit; Aut

etiam properans urbem petit atque revisit

Gençliklerinde bu tür insanlar lüzumsuz bir adale gücüne ve yaşamsal enerjiye sahip olmuş olmalıdır ki, ruhun güçlerinden farklı olarak bunlar uzun süre dinçlik derecesini en üst düzeyde tutamazlar ve hayatlarının daha sonraki yıllarında zihinsel bakımdan tamamen iktidarsızdırlar ya da bu güçleri sahneye çıkaracak kullanım alanını (istihdam ihtiyacını) geliştirmekten mahrumdurlar; dolayısıyla sefil ve bedbaht bir durum içerisinde dirler. Bununla beraber hâlâ iradeleri vardır, çünkü bu tükenmeyen yegâne güçtür; ve iradelerini, yüksek bahislere dayalı şans oyunları ve benzeri gibi duygusal heyecanlarla uyarmaya çalışırlar. Kuşkusuz bunlar bayağılığın en ziyade yozlaştırıcı biçimidir. Ve genellikle eğer bir insan yapacak hiçbir şey bulamazsa, üstün yahut faik olduğu gücün türüne uygun olarak kendisine bir eğlence türü seçmesi muhakkaktır denir—duruma göre bu top veya satranç, avcılık ya da resim, at yarışları yahut müzik; kâğıt oyunları

11 III, 1073.

yahut şiir, armacılık, felsefe veyahut başka bir sathi ilgi olabilir. Bu ilgileri üç temel gücün, bir başka deyişle, insanın fizyolojik yapısını oluşturmak için bir araya gelen etkenlerin dışavurumlarına karşı gelecek şekilde yönleme bağı kalarak tasnif edebiliriz ve ayrıca bu güçleri kendi başlarına düşünerek ve bunların hizmet edebilecekleri belirli hedeflerin herhangi birinden bağımsız olarak ve nihayet her insanın içinden, hangisinde üstün ise buna göre kendisine uygun gelenini seçeceği üç mümkün haz kaynağını sunmaları bakımından sınıflandırabiliriz.

Her şeyden önce hayat gücünün {yaşamsal enerjinin), yemenin, içmenin, hazmetmenin, dinlenmenin ve uyumanın zevkleri gelir; ve dünyanın öyle köşeleri vardır ki bunlar ayırt edici ve ulusal zevklerdir denilebilir. İkinci ola- f ak adale gücü nün zevkleri gelir, yürümek, koşmak, güreşmek, dans etmek, eskrim yapmak, at binmek ve benzeri atletik uğraşlar bunlara dahildir ki, zaman zaman spor biçimine bürünürler, kimi zaman askerlik hayatının ve gerçek savaşın bir parçası olurlar. Üçüncü olarak duygu ve duyarlık zevkleri gelir, temaşa, müşahede, düşünme, duygulanma, yahut şiir zevki veya kültür, müzik, öğrenim, okuma, keşif, felsefe ve benzeri bunlara dahildir. Bu zevk türlerinin her birinin değerine, izafi kıymet ve ömrüne gelince, bu konuda bir hayli şey söylenebilir, ki ben bunu okura bırakıyorum.

Fakat herkes bilir ki sahneye çıkarılan güç ne kadar soylu ise onun vereceği zevk de o kadar büyük olacaktır; çünkü zevk her zaman bir kimsenin kendi güçlerinin kullanımını tazammun eder ve mutluluk bir zevkin sık sık tekrarlanmasına dayanır. Bu bakımdan duygu ve duyarlık zevklerinin diğer her iki temel zevk türünden daha yüksek bir yer işgal ettiğini hiç kimse inkâr edemez ki bu sonuncular vahşilerde eşit, hatta daha yüksek derecede mevcuttur; insanı diğer hayvanlardan ayıran da duyarlığın bu ağır basan miktarıdır.

Şimdi ruhsal melekelerimiz yahut zihinsel güçlerimiz duyarlık biçimleridir; dolayısıyla zihinsel haz denilen ve zihne bağlı olan bu zevk türüne bizi muktedir kılan bunların ağır basan miktarıdır; ve duyarlık ne kadar baskınsa, zevk de o kadar büyük

12

olacaktır.

Normal, sıradan insan herhangi bir şeye ancak iradesini [arzusunu] heyecanlandığı, bir başka söyleyişle kişisel olarak onu ilgilendiren [çıkarma olan] bir mesele olduğu kadarıyla canlı bir alâka gösterir. Fakat iradenin sürekli heyecanlı bir durumda olması, en hafif bir ifadeyle, katışıksız bir mutluluk değildir; bir başka söyleyişle bu durum acı ve ıstırapı ihtiva eder. Kâğıt oyunları, her yerde

12 Tabiat inorganik dünyanın mekanik ve kimyasal etkinliğinden başlayıp, kendi kendinin ayırında olmayan kör bir yeterlikle nebat dünyasına, buradan akıl ve bilincin, ilk başta ziyadesiyle zayıf olduğu hayvanlar alemine geçip, ancak birçok ara aşamadan sonra nihai büyük gelişimine, akli tabiatın zirve noktası, bütün çabalarının hedefi, bütün ameliyelerinin en kusursuzu ve en meşakkatlisi olan insanda ulaşarak sürekli bir ilerleme gösterir. Ve hatta insan zihninin hudutları içerisinde bile göze çarpan pek çok derece yahut seviye farklılıkları mevcuttur ve zihnin, daha doğru bir ifadeyle aklın en yüksek noktasına eriştiğine nadiren rastlanır; kelimenin bu dar ve kesin anlamında tabiatın en yüce ürünüdür, dolayısıyla dünyanın övünebileceği en nadir ve en değerli şeydir. Tabiatın en yüce ürünü bilincin en açık seviyesidir ki, içinde dünya kendisini başka her yerden daha açık ve eksiksiz biçimde yansıtır. Bu akıl formuyla mücehhez bir insan yeryüzündeki en soylu ve en iyi şeye maliktir; dolayısıyla mukayese edildiğinde bütün diğerlerinin değersizleştiği bir zevk kaynağına sahiptir.

O etrafındakilerden, sahip olduğu şeyin özgürce tadını çıkarmak için boş vakitten, deyiş yerinde ise elmasın parlatmak için zamandan başka bir şey talep etmez. Zihne ait olmayan diğer bütün zevkler düşük bir sınıfa aittir; çünkü bunların hepsi iradenin devinimleridir. Neye yönelmiş olursa olsun hiç önemli değil, arzular, umutlar, korkular ve hırslar her zaman acı ve ıstırap pahasına ve hırs yahut ihtirasın durumunda olduğu gibi, genellikle az ya da çok vehim ve- ya kuruntu ile tatmin olurlar. Buna mukabil zihinsel hazlar söz konusu olduğunda hakikat gittikçe açık ve sarıh hale gelir. Zihin dünyasında acının gücü yoktur. Bilgi her şeydir. Ayrıca zihinsel hazlara bütünüyle ve ancak zihnin aracılığıyla ulaşılabilir ve onun gücüyle sınırlıdır. Dünyadaki bütün akıllar bit' araya gelse akıldan nasip almamış birisi için hiçbir kıymet ifade etmez. Yine de bu üstünlüğe hakiki bir mahzur eşlik eder; çünkü bütün tabiat aklın yahut zihnin gelişimiyle birlikte acı duyma kapasitesinin arttığını gösterir; ye ancak en yüksek akıl seviyesi ile ıstırap doruk noktasına erişir.,

"iyi toplum "un evrensel meşgalesi, bu tür bir heyecanı sağlamanın bir aracıdır, bu da gerçek ve kalıcı olan yerine önemsiz ve geçici olan ıstırabı hâsıl edecek kadar küçük ilgilerle—çıkarlarla sürdürülür. Doğrusunu söylemek gerekirse kâğıt oyunları iradenin

13

küçük okşayışlarla tahrikidir.

Diğer taraftan güçlü zihne sahip bir insan şeylere iradenin hiçbir dahli olmaksızın safi bilgi amacıyla canlı bir alâka gösterebilir; hatta böyle bir alâka onun için bir zorunluluktur. Bu onu ıstırabın bilinmediği—tanınmadığı bir alana —tanrıların asude bir hayat sürdüğü tanrısal bir dünyaya— yükseltir.

phusis bebion ou ta chraematatheoi reia xoontes.^u

Şimdi önümüzdeki bu iki tabloya bakalım: Bir tarafta tamamen kişisel mutluluğun küçük önemsiz şeylerine, ucuz hesaplarına, bütün biçimleriyle sefaletle adanmış çaba ve mücadelelerin uzun, küt kaydını ihtiva eden kitlelerin hayatı, bu hedeflere ulaşılır ulaşılmaz her taraftan can sıkıntısının taciz edip durduğu (daha doğrusu tasallutundan

13 Bayağılık temelinde iradenin bütünüyle zihne hükmettiği bilinç türüdür ki sonuncusu efendisinin, iradenin hizmetini görmekten başka bir şey yapmaz. Dolayısıyla iradenin talebi olmadığı zaman güçlü ya da zayıf hiçbir saikin ihtiyacını karşılamaz, zihin bütünüyle gücünü kaybeder ve netice tam bir zihin-ka- fa boşluğudur. Şimdi, akılsız irade dünyadaki en bayağı ve en sıradan şeydir ve her mankafanın başının belasıdır ki heyecanlarının tatmini sırasında yoğrulduğu hamuru gözler önüne serer. Bu yegâne faal unsurların duyu organları olduğu ve ancak duyuların verilerini kavramak için gerekli olduğu kadar aklın bulunduğu bayağılık denen zihin durumudur. Dolayısıyla bayağı insan her türlü izlenime sürekli olarak açıktır ve çevresinde olup biten her türlü küçük önemsiz şeyleri anında algılar: En hafif fısıltı, en önemsiz bir durum onun dikkatini uyandırmak için yeterlidir; o tıpkı bir hayvan gibidir. Böyle bir insanın zihinsel durumu kendisini çehresinde, genel olarak dışarıdan görünüşünde ele verir. Dolayısıyla umumiyetle durum bu merkezde olduğu üzere eğer iradesi -bilincindeki yegâne etken- alçak, bencil ve bütünüyle kötü bir irade ise, çok daha (mütecaviz) çirkin olan bayağı, itici görünüşün sebebi işte budur.

14 Odysseia IV., 805.

kurtulamadığı) ve insanın yüzüstü bırakıldığı ve işte bu yüzden heyecanın vahşî ateşîyle yeniden bir başka hareket biçimiyle uyarılmadıkça iflah olmayacak bir hayat. Diğer tarafta düşünce bakımından zengin, hayat ve anlam dolu bir yaşam süren, onlara kendisini verecek vakit bulduğu her fırsatta derhal kıymetli ve değerli amaçlarla meşgul olan, en soylu hazzın kaynağını kendi içinde taşıyan, yüksek bir zihni kudret düzeyine sahip bir insan. Harici müşevviklerden yahut uyarıcılardan gereksinim duyduğu şey tabiatın eserlerinden, ve insanlığın durumunu ve bütün çağların ve ülkelerin büyüklerinin arkalarında bıraktıklarını düşünmekten gelir ki, bu sözünü ettiklerimizi sadece bunlar anlayıp, onlarla aynı hissiyatı paylaşabilecekleri için, eksiksiz biçimde ancak bu tür insanlar tarafından değerlendirilirler. Ve dolayısıyla bu bütün çağların ve ülkelerin büyükleri gerçekten sadece bunlar için yaşamıştır; onların hitap ettikleri sadece bunlardır; kalanı gerek onları gerekse onların takipçilerini ancak yarım yamalak anlayabilen tesadüfi dinleyicilerden başka bir şey değildir.

Elbette entelektüel insanın bu karakteristiği onun diğerlerinden bir fazla ihtiyaca, okuma, gözlemlene, tetkik, tefekkür ve tatbik etme ihtiyacına, sözün kısası kimse tarafından rahatsız edilmeyeceği serbest zaman ihtiyacına sahip olduğunu ima eder. Çünkü Voltaire'in gayet haklı olarak ifade ettiği gibi, "Gerçek ihtiyaçlar olmadan gerçek hazlar olmaz" ve başkalarının mahrum olduğu zevklerin — tabiatın, sanatın ve edebiyatın çeşitli güzellikleri— böyle bir insan için neden mümkün olduğu sorusunun cevabı bunlara duyulan ihtiyaçtır. Bu zevkleri bunlara ihtiyaç duymayan ve bunları takdir edemeyecek insanların önüne yığmak— saçî başî ağarmış birisinin âşık olmasını beklemek gibi bir şeydir.

Bu bakımdan ayrıcalıklı olan bir insan, biri şahsi diğeri zihni iki hayat sürer; sonuncusu onun için zaman içe

risinde hakiki hayat, diğeri ise sadece bir araçtan ibaret olan bir şey olarak görülmeye başlar. Diğer insanlar bu sığ, boş ve sıkıntılı hayatı kendisi için kendisinden ötürü bir amaç haline getirirler. Oysa bu sözünü ettiğimiz insan diğer bütün uğraşları karşısında zihnin hayatına öncelik verir. Anlayış ve bilginin sürekli gelişmesiyle, bu zihni hayat yavaş yavaş biçimlenen sanat eseri gibi, gittikçe daha da eksiksiz hale gelen bir kesafet, kalıcı yoğunluk, bir birlik kazanır; kişisel rahata erişmeye adanmış bir hayat, genişlemesine genişleyebilecek ama asla derinleşemeyecek bir hayat, onun yanında sefil bir gösteriden başka bir anlam ifade etmez: Ve söylediğim gibi, yine de insanlar bu daha bayağı hayat tarzını bir amaç haline getirirler.

Herhangi bir duygu veya heyecanla renklenmediği kadarıyla günlük olağan hayat yavan ve usandırıcıdır; eğer herhangi bir heyecanla hareketlenirse çok çabuk acı verici hale gelir. Tabiatın aşırı bir akıl bolluğu ile, iradelerinin acil isteklerini yerine getirmek için gerekli olanın ötesinde bir şey ile kayırdıkları mutludurlar sadece; çünkü bu onların zihinsel bir yaşam, acı ve ıstırapın erişemeyeceği, canlı alâkalarla dolu bir hayat sürebilmelerini sağlar. Safi serbest zaman,⁴ bir başka söyleyişle, zihnin iradenin hizmetinde meşgul olmaması, kendi başına yeterli değildir: İradenin hizmetinden azat olmuş ve zihnin hizmetine tahsis edilmiş gerçek bir güç fazlalığı gereklidir; çünkü Seneca'nın söylediği gibi, *İptium sine litteris mors est et vivi hominis sepultura*", okumaksızın geçen boş zaman bir tür ölüm, canlı bir mezardır. Fazlalığın miktarına bağlı olarak bu ikinci hayatta, zihnin hayatında sayısız gelişmeler olacaktır; bu böceklerin, kuşların, madenlerin, sikkelerin toplanması ve etiketlenmesi de olabilir, en yüksek şiir ve felsefe kazanımları da. Zihnin hayatı sadece sıkıntıya karşı bir koruma, bir kalkan değildir; aynı zamanda can sıkıntısının tehlikeli neticelerini de savuşturur; bizi mutluluğunu bütünüyle dış

dünyaya bağlayan insanın er geç karşılaşacağı kötü dostlardan, birçok tehlikelerden, felaketlerden, kayıplardan ve savurganlıktan uzak tutar. Benim felsefem sözgelimi bana beş kuruş bile kazandırmamıştır, ama beni bir sürü masraftan alıkoymuştur.

Sıradan insan hayatının mutluluğunu kendi dışındaki şeylere; mala, mülke, şana, şöhrete, kadın ve çocuklara, dostlara, cemiyete ve benzerine bağlar, dolayısıyla bunları kaybettiği yahut hayal kırıklığına uğraticı bulduğu zaman, mutluluğunun temeli çöker. Bir başka deyişle çekim merkezi kendisi değildir; her heves ve arzuya bağlı olarak bu mütemadiyen yerini değiştirir. Eğer bayağı bir insansa, bir gün bu onun sayfiyedeki evi olacak, bir başka gün yeni satın aldığı atlar olacak ya da dostlara ziyafet vermek yahut seyahat etmek olacaktır. Sözün özü, lüksle, şatafatla dolu bir hayat... Bunun sebebi zevkini kendi dışındaki şeylerde arıyor olmasıdır. Kuvveti, sıhhati gitmiş birisi gibi kaybettiklerini macunlarla ve ilaçlarla yeniden ele geçirmeye çalışır, oysa yapması gereken kaybettiklerinin hakiki kaynağını, kendi hayat gücünü geliştirmektir.

Bunun tam zıddına geçmeden evvel bu yaygın tipi bu ikisi arasında yer alan insan ile, muhtemelen tam olarak mümtaz zihin güçleriyle mücehhez olmamakla birlikte, bir bakıma kendisinde olağan akıl seviyesinden daha fazlasını barındıran insan ile karşılaştıralım. Bu insan sanata sathi bir ilgi duyacak, yahut dikkatini bir bilim dalına —sözgelimi bitkibilim, madenbilimi, doğa bilimi yahut gökbilim, tarih ve benzerine— hasredecektir ve bu tür araştırmalardan bir hayli zevk duyacak ve mutluluğun harici güçleri tükendiğinde yahut kendisini daha fazla tatmin edemez olduğunda bunlarla eğlenip avunacaktır. Böyle bir insan hakkında çekim merkezinin kısmen kendisinde olduğu söylenebilir. Fakat sanata duyulan sathi bir alâka yaratıcı etkinlikten çok farklı bir şeydir; ve amatör bir bilim uğraşısı

zeyselleşmeye yatkındır ve meselenin can damarına nüfuz edemez. Bir insan kendisini bu tür uğraşlarla tam olarak özdeşleştiremez yahut bütün hayatı başka her şeye olan bütün ilgisini kaybedecek kadar bunlarla tam dolmamış ve meşbu hale gelmemiştir.

Bütün zamanını ve hayatını konusuna adanarak, hayatı ister şiirin, ister felsefenin konusu olarak tefekkür etsin, onun kendine özgü dünya tasavvurunu dile getirmeye çalışarak bu yoğunluk derecesine ulaşan sadece bizim deha dediğimiz en yüksek zihinsel güçtür; sadece o şeylerin özünü ve varoluşunu bütünüyle ve mutlak biçimde konu edinir kendisine. Dolayısıyla kendisiyle, kendi düşünceleri ve eserleriyle fasılasız inkıtasız meşguliyet böyle bir insan için acil bir zorunluluk konusudur; yalnızlık hoş, serbest zaman en yüksek iyi, diğer her şey lüzumsuz, hayır hatta bir yükür onun için. Çekim merkezinin tamamen kendisinde olduğunu söyleyebileceğimiz tek insan tipi budur ki; — pek nadir rastlansalar da— bu tür insanların, kişilikleri ne kadar kusursuz olursa olsun hiç önemli değil, dostlarına, ailelerine ve genel olarak topluma sıcak ve sınırsız ilgi göstermemelerinin nedenini izah eder, oysa ki çoğu kez başkaları bunu kendilerine gösterir; çünkü sair her şeyi kaybetseler de sadece kendilerine malik olsalar bununla teselli olabilirler. Bu onların kişiliklerine, başka insanlar kendilerini hiçbir zaman tamamen tatmin etmedikleri için çok daha etkili olan bir tecrit edilmişlik durumu verir; çünkü umumiyetle farklı bir mizaca sahiptirler, hatta daha da fazlası, zira bu farklılık sürekli olarak onların nazarı dikkatine o şekilde çarpar, onları öyle bir noktaya doğru zorlar ki, insanların arasında yabancı varlıklar gibi dolaştıkları ve genel olarak insanlığı düşünürken biz yerine onlar dedikleri en ön sırada değerlendirilir.

Dolayısıyla ulaştığımız sonuç, en mutlu insan tabiatın zihinsel zenginlikle donattığı insandır; ve öznel olanın

bizi nesnel olandan daha fazla ilgilendirdiği doğrudur; çünkü İkincisi her ne olursa olsun ancak dolaylı olarak, ikinci sırada ve ancak birincisinin aracılığıyla müessir olabilir. Lukianos'un gayet veciz bir şekilde dile getirdiği bir hakikattir bu:

Aeloutos ho taes psychaes ploutus monos estin alaethaes Talla dechei ataen pleiona ton kteanon¹⁵

Ruh zenginliği yegâne hakiki zenginliktir, çünkü diğer bütün zenginlikler beraberinde kendilerinden daha büyük dert ve bela getirirler. İç zenginliğe sahip insan dışarıdan kendi zihni melekelerini geliştirip olgunlaştırmak, yani servetinin tadını çıkarmak için menfi bir bağış, tasasız kaygısız boş zaman dışında hiçbir şey istemez; hülasa o her gün ve her saat bütün hayatı boyunca kendisi olmak için izin ister.

Zihninin ayırt edici özelliği ile bütün bir insan soyunu etkilemesi (damgasını vurması) eğer kaderi olsa, tek bir mutluluk yahut mutsuzluk ölçütü olurdu onun: Güçlerini mükemmelleştirmede ve işini tamamlamada başarılı ya da başarısız olmak. Geri kalan her şey göz ardı edilebilir. Bu yüzden bütün çağların en büyük kafaları en büyük kıymeti, tam olarak insanın kendisi kadar kıymetli olması nedeniyle rahatsız edilmeyecekleri (her türlü tasadan kaygıdan uzak) serbest zamana vermişlerdir. Aristoteles, "Mutluluk serbest zamana dayanır görünmektedir" der¹⁶ ve Diogenes Laertius "Sokrates' in serbest zamanı sahip olunan bütün her şeyin en kıymetlisi olarak övdüğünü" bildirir. Dolayısıyla Nikhomakhos'a Etik 'de Aristoteles, felsefeye adanmış bir hayatın en mutlu hayat olduğu sonucuna varır; ya

15 Epigrammata, 12.

16 Nikhomakhos'a Etik, x. 7.

da Politikamda, söylediği gibi, "//er ne olursa olsun, herhangi

17

bir gücün (kuvvenin) serbestçe tatbiki mutluluktur" Bu da yine Goethe'nin Wilhelm Meister'da söylediği ile tam olarak uyuşur: Geliştirip kullanması kendisinden beklenen bir yetenekle doğmuş insan en büyük mutluluğunu bunu kullanmada bulur.

Fakat serbest zamana sahip olmak öyle zannedildiği gibi herkesin payına düşen bir şey değildir; hatta insan doğasına yabancı bir şeydir, çünkü sıradan insanın kaderi kendisi ve ailesinin maişeti için gerekli olanların peşinde ömür tüketmektir; o özgür bir zihnin değil, mücadele ve ihtiyacın çocuğudur. Dolayısıyla insanlar kural olarak boş zamandan çok çabuk yorgun düşerler ve onu dolduracak hayali yahut zoraki hedefler, her türden oyun, eğlence ve hobi yok ise çok geçmeden bir yük haline gelir. Bu sebepten ötürü serbest zaman muhtemel tehlikelerle doludur ve doğru bir sözdür: "Difficilis in otio quies" eğer yapacak bir şeyiniz yoksa, sükuneti muhafaza etmek zordur.

Diğer taraftan sıradan bir zihni aşan aklın ölçütü olağan dışı olduğu kadar gayrı tabiidir. Fakat eğer varsa ve ona sahip olan insan mutlu olacaksa* başkalarının meşakkatli ya da tehlikeli bulunduğu serbest zamanı kesinlikle isteyecektir; çünkü serbest zaman olmadan o koşan bir Pegasus'dur ve dolayısıyla mutsuzdur. Eğer bu iki olağanüstü Şart, harici ve deruni, serbest zaman ve büyük kafa, her nasılsa aynı insanda birleşmişse, bu büyük bir talih eseridir; ve eğer talih bu kadar inayetskâr ise bir insan daha yüksek hayat, insan ıstırabının birbirine zıt iki kaynağından, acı ve can sıkıntısından, hayat için acı verici mücadeleden ve serbest zamana (ki kendi başına özgür hayattır) katlanma noktasındaki yetersizlikten—bunlar ancak karşılıklı

17 IV. 11.

olarak etkisizleştirilmek suretiyle kaçınılabilecek kötülüklerdir— korunmuş hayat sürebilir.

Fakat bu görüşün tersine söylenecek bir şey vardır. Büyük zihinsel yetenekler ayırt edici özelliği bakımından belirgin biçimde kaygılı ve heyecanlı bir etkinlik, ve dolayısıyla her türden acıya karşı yüksek bir duyarlık seviyesi anlamına gelir. Ayrıca bu tür yetenekler keskin ve gergin bir mizacı, daha geniş ve daha canlı tasavvurları tazammun eder ki, büyük zihinsel gücün ayrılmaz bir parçası olarak sahibine duygu ve heyecanlar bakımından karşılık gelen keskinlik ve yoğunluk yükler ve bunları sıradan insanın kurbanı olduklarından kıyas kabul etmez derecede şiddetli hale getirirler.

Şimdi dünyada hazza göre acı ve ıstırap üreten daha fazla şey vardır. Keza büyük bir zihin ve akıl yetisi buna sahip olan insanı başka insanlara ve onların yaptıklarına yabancılaştırma eğilimi içerisindedir; çünkü bir insan ne kadar kendisine ve kedisinde olana sahipse, onlarda o kadar az şey bulabilecektir ve onların haz duydukları yüzlerce şeyi yavan ve sathi bulacaktır. Şu halde belki de kendisini her yerde hissettiren telafi yasasının bir başka veçhesi burada da hükmünü yürütür. Kim bilir ne kadar çok "Dar kafalı insan aslında en mutlu insandır, her ne kadar talihinde gıpta edilebilecek hiçbir şey yoksa da" denildiğine, ve belli bir haklılık payıyla denildiğine tanık olunmuştur. Bu konuda okurun yargı hakkına tecavüze yeltenecek değilim; birbirine taban tabana zıt iki görüşü seslendirmiş olan Sophokles gibi:

18

Pollo iQ phronein eııdaimoniasproton uparchei.

der bir yerde, "Bilgelik mutluluğun en büyük parçasıdır" ve bir başka yerde düşüncesiz hayatın hepsinin en iyisi ol

18 Antigone, 1347-8.

duğunu ilân eder:

En ta phronein gar maeden aedistos bios.¹⁹ Eski Ahit'in filozofları sanki gelişki içerisinde gibidirler:

20

Bir ahmağın hayatı ölümden bile daha kötüdür.

Ve

Çok bilgelikte çok keder var; ye bilgisini

21

artıran kederini artırır.

Bununla beraber diyebilirim ki, dar kafalı ve sıradan akıllı olduğu için zihinsel ihtiyaçları olmayan bir insan, kelimenin tam ve kesin anlamında, bir Philister (dar kafalı) denilen kimsedir —bu ilk başta Alman diline özgü bir tabir olarak, üniversitelerde (Üniversiteli olmayanlar için) kullanılan bir tür argo idi, fakat daha sonra düz temsil yoluyla, her ne kadar hâlâ asli anlamını içinde barındırsa da, Musaların Çocuğu olmayanı kastetmek üzere daha yüksek bir anlamda kullanılır oldu— o bir philisterâiv ve öyle kalır: amousos anaer.

Bu konuda daha yüksek bakış açısını benimsemeyi ve philister tabirini her zaman ciddi biçimde gerçek olmayan gerçekliklerle meşgul olanlar için kullanmayı tercih ederim; fakat bunun gibi bir tarif aşkın bir tarif olacağı ve dolayısıyla genellikle anlaşılabilir olmayacağı için, daha çok insana ulaşmayı ve okunmayı amaçlayan bir risalede kendisine pek yer bulamaz. Diğer tarif philisteri ayırt eden bütün bu niteliklerin temel esasına yeteri kadar tatmin edici biçimde işaret ettiği için daha kolay açıklanabilir. Philister zihinsel ihtiyaçları olmayan bir adam diye tarif edilir. Buradan öncelikle, kendisi söz konusu olduğu kada

19 Aias, 554.

20 Ekklesiastikos; xxii. 11.

21 Ekklesiastikos, i. 1 8.

rıyla zihinsel zevklerinin olmadığı anlaşılır, çünkü daha önce işaret edildiği üzere gerçek ihtiyaçlar olmaksızın gerçek zevklerden söz edilemez. Philisterin hayatım canlandırın şey; kendi için kendisinden ötürü bilgi ve anlayış edinme, yahut onlara böylesine yakın akraba olan gerçek estetik hazzı tecrübe etme arzusu değildir. Eğer bu türden hazlar revaçta olsa ve philister bunlara dikkat atfetmeye kendisini zorunlu hissetse, kendisini bunu yapmaya zorlayacak, fakat bunlardan mümkün olduğu kadar az zevk duyacaktır.

Onun yegâne gerçek zevkleri duyumsal türden olanlardır ve bunların diğerlerinin kaybının zararını telafi edeceğini düşünür. Onun için havyar ve şampanya hayatın doruk noktasıdır; hayatın hedefi bedensel gönencine katkıda bulunacak ne ise onu elde etmektir ve eğer bu onu biraz sıkıntıya sokar, zahmet verirse haddizatında o bundan mutluluk duyar. Eğer hayatın lüksleri gökten başına yağacak olsa, o kaçınılmaz olarak bundan sıkılacaktır ve can sıkıntısına karşı çok çeşitli ilaçları vardır —toplar, tiyatrolar, partiler, kâğıt oyunları, kumar, atlar, kadınlar, içki, seyahat ve daha bir yığın benzeri— bunların hiçbirini onu can sıkıntısına karşı koruyamaz, çünkü zihinsel ihtiyaçların olmadığı durumda, zihinsel zevkler mümkün değildir.

Philisterin kendine özgü ayırt edici özellikleri hayvanlarınkine benzer küt, sönük, kuru bir ağır başlılıktır. Hiçbir şey gerçekten zevk vermez, heyecanlandırmaz, yahut ilgilendirmez onu, çünkü duyusal zevk çok çabuk tükenir, ve philisterler topluluğu çok geçmeden bıktırıcı ve yorucu hale gelir, hatta kâğıt oynamaktan bile yorulmak mümkündür. Doğrudur, büyülenmenin (daha doğrusu mahvetin) zevkleri, ya servet bakımından yahut güç ve nüfuz bakımından kendisini diğer insanlardan üstün hissetmek —ki onlar da bu üstünlüklerden ötürü kendisine saygı gösterirler— suretiyle ya da bu üstünlükler bakımından zengin kimseler arasında dolaşıp onların ihtişamının aksin

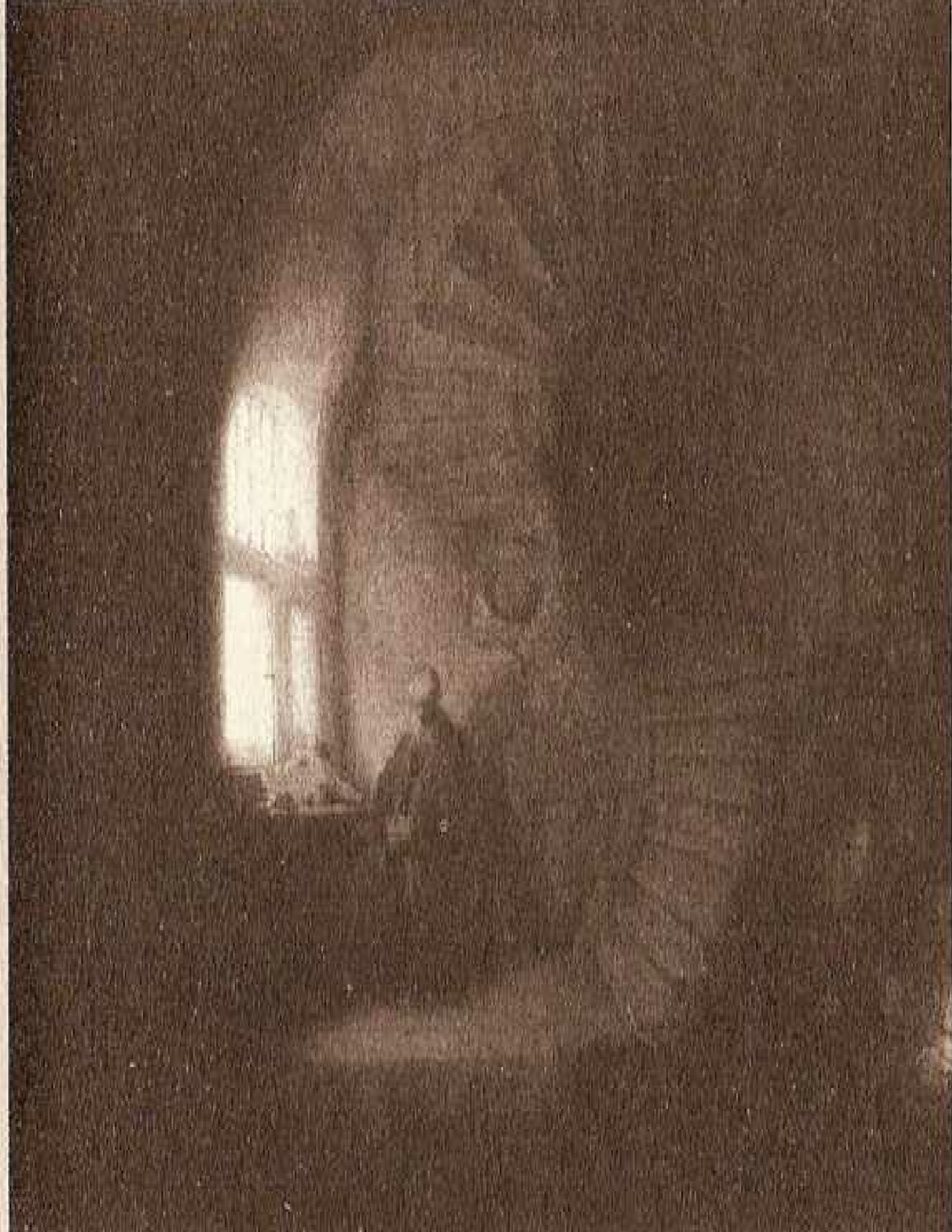
de güneşlenerek —İngilizlerin snop dediği kimsedir— kendince kendisini eğlendirdiği hazlar kalır.

Philisterin temel kişilik özelliğinden ikinci olarak —yani kendisi değil de başkaları söz konusu olduğunda— zihinsel değil fakat sadece bedensel ihtiyaçları olmasının bir bakıma tabii neticesi, onun ilkini değil sonuncusunu tatmin edebilecek kimselerin topluluğunun peşinde koştuğu anlaşılır. Onun dostlarından bekleyeceği son şey hangi türden olursa olsun zihinsel bir yeteneğe sahip olmaktır; hatta eğer onunla hasbelkader karşılaşacak olsa, ondan derhal uzaklaşacak hatta nefret edecektir; ve s ırf nahoş bir aşağılık duygusuna ilaveten yüreğinin derinliklerinde, dikkatli bir şekilde kendisinden bile gizlemek zorunda olduğu küt bir kıskançlık duygusu hissedecektir. Bununla beraber kimi zaman bu gizli bir hınç ya da gazez duygusuna dönüşür. Fakat bütün bunlara karşın değerli ya da kıymetli bulduğu fikirlerini bu tür nitelikleri haiz ölçüt ile uyumlu hale getirmek, dolayısıyla kendisini başkalarından üstün görmekten vazgeçmek hiçbir zaman aklına gelmeyecektir; gözünde bu dünyadaki yegâne hakiki üstünlükler olarak görünen makam—mevkiye, şan ve şöhrete, nüfuz ve iktidara öncelik vermeyi sürdürecektir; ve bunlarla kendisini üstün hale getirmeyi ve temayüz etmeyi arzu edecektir.

Bütün bunlar onun zihinsel ihtiyaçları olmayan bir insan olmasının sonucudur. Bütün budalaların başına gelen eri büyük bela, fikirlerle ilgilenmemeleri ve can sıkıntısından kurtulmak için sürekli olarak gerçekliklere ihtiyaç duymalarıdır. Fakat gerçeklikler ya tatmin edicilikten uzak ya da tehlikelerle doludur; üstelik ilginç olmaktan çıktıklarında yorucu hale gelirler. Fakat düşünce dünyası sınırsız ve sakindir;

something afar

From the sphere of our sorrow.

Rembrandt, Philosopher in Meditation

OKUMAK VE KİTAPLAR ÜZERİNE

Cehalet ancak zenginlerle bir arada bulunduğu zaman tereddidi ettiricidir. Sefalet ve ihtiyaç yoksul insanı sınırlar; onun işi yahut uğraşı bilgisinin yerini alır ve düşüncelerini işgal eder. Fakat cahil olan zenginler sadece zevkleri peşinde koşarak ömürlerini tüketirler ve vahşi bir hayvana benzerler; her gün görülebileceği üzere, bunlar aynı zamanda servetlerini ve boş vakitlerini kendilerine en büyük değeri kazandıran şey için kullanmadıklarından ötürü de tenkit edilmelidirler.

Okurken bir başka kimse bizim için düşünür: Biz sadece onun zihin sürecini takip etmekle yetiniriz. Nasıl ki yazmayı öğrenirken talebe öğretmen tarafından kalemle çizilmiş çizgileri takip eder; okurken de tıpkı bunun gibidir; düşünme işinin büyük bölümü zaten bizim için bitirilmiştir. Bunun içindir ki kendi düşüncelerimizle meşgul olduktan sonra elimize bir kitap almak her zaman bizi bir parça rahatlatır. Fakat okurken zihnimiz aslında başka birisinin düşüncelerinin oyun alanından başka bir şey değildir. Ve dolayısıyla öyle olur ki çok fazla —yani neredeyse bütün gün— okuyan ve arada düşünmeksizin geçirilen eğlence yahut meşgale ile kendisini eğlendiren kimse, yavaş yavaş kendi kendine düşünme yeteneğini kaybeder, tıpkı at üs

tünden inmeyen bir adamın sonunda yürümeyi unutması gibi. Birçok eğitimli insanın durumu bundan pek farklı değildir: Okumak kendilerini ahmaklaştırır. Çünkü her boş vakitte okumak ve sürekli olarak sadece okumak zihni, mütemadiyen elle çalışmaktan daha fazla felç edici bir etkiye sahiptir, zira bu ikinci durumda uğraş kişiye kendi düşüncelerini takip edebilme imkânı sunar. Nasıl ki yabancı bir cismin ağırlığı üzerinden hiç eksik olmayan bir çelik yay sonunda esnekliğini kaybeder; bir başka kimsenin düşünceleri sürekli olarak üzerinde bir baskı yahut tazyik unsuru olarak varlığını korursa bir zihnin durumu da buna benzer. Sürekli yiyerek bir kimse midasını bozar ve böylelikle bütün bedenine zarar verirse, zihin de lüzumundan fazla beslenerek boğulabilir. Çünkü bir kimse ne kadar fazla okursa, okuduklarından kalan izler de kaçınılmaz olarak o kadar az olacaktır; zihin üzerine tekrar tekrar yazı yazılan bir tablete benzer. Derin derin düşünmeye zaman yoktur ve okunan şeyler ancak derin düşünmeyle hazmedilebilir, eğer bir kimse daha sonra üzerinde durup düşünmeksizin sürekli okursa okudukları kök salmaz, büyük bölümü itibariyle kaybolur. Gerçekten de bedensel gıdalarımızla zihinsel gıdalarımız arasında durum hemen hemen aynıdır: İnsanın yediklerinin beşte biri ancak hazmedilir, geri kalan buharlaşmayla, terlemeyle ve benzeri şekilde kaybolup gider.

Bütün bunlardan kâğıt üzerine dökülen düşüncelerin kumsaldaki ayak izlerinden farklı olmadığı sonucuna varılabilir: Adamın yürüdüğü yolu görürsünüz, fakat yolda ne gördüğünü bilmek için onun gözlerine ihtiyaç duyarsınız.

Üslup sahibi yazarları okuyarak edebi bir niteliğe ulaşamaz: Bu, sözgelimi, ister ikna edicilik, hayal gücü

zenginliği, mukayeseler yapma yeteneği, isterse cüretkârlık yahut keskinlik, kısalık yahut incelik, ifade kolaylığı veya nüktedanlık, isterse umulmadık tezatlar, veciz veya naif bir üslup ve benzeri olsun fark etmez. Fakat bu nitelikler bizde zaten varsa, demem o ki bilkuuve olarak mevcut ise, bunları ortaya çıkarırız ve farkına varırız; bunların hangi amaçlar için kullanılabileceğini yavaş yavaş öğreniriz, bunları kullanma yatkınlığımız yahut temayülümüz takviye edilebilir, hatta bunun için kendi kendimizi yüreklendirebiliriz; bunları kullanmanın etkisini örneklerle değerlendirebilir ve böylelikle doğru ve yerinde kullanımlarını öğrenebiliriz; ancak bütün bunları başardıktan sonradır ki bu sözünü ettiğimiz niteliklere bilfiil sahip oluruz. Okumak suretiyle yazabilmenin yahut üslup oluşturabilmenin tek yolu budur, çünkü böylelikle tabii yeteneklerimizden ne şekilde yararlanabileceğimizi öğreniriz; bunu yapmak için bizde bunların mevcut olduğu bilfarz kabul edilmelidir. Bu yetenekler olmaksızın okumaktan soğuk, kuru bir üslup yani üslupçuluktan başkası elimize geçmez ve birer taklitçi olmaktan öteye gidemeyiz.

* * * *

Sağlık görevlileri insanların gözlerinin yararına harfler için daha aşığısına inilemeyecek belli bir asgari düzey tespit etmeli. 1818'de Venedik'teyken —o zaman hâlâ hakiki Venedik kösteği imal ediliyordu— bir kuyumcu bana catena fina (ince köstek) imalatıyla uğraşanların otuzunda kör olduğunu söylemişti.

* * * *

Yer kabuğu katmanları içerisinde eski zamanlarda yaşamış olan canlıların kalıntılarını muhafaza ettiği gibi,

bir kütüphanenin rafları üzerindeki kitap dizileri de benzer şekilde geçmişin hatalarım ve bunların ne şekilde sergilendiğini biriktirir. Tıpkı bu yaratıklar gibi onlar da kendi dönemlerinde hayat doluydular ve yeryüzünü bir hayli gürültüye boğmuşlardı; fakat şimdi cansız ve kaskatıdırlar ve sadece paleontologların dikkatini çekerler.

Herodotos'un anlattığına göre, Kserkes bütün bir vadiyi göz alabildiğine dolduran ordusunu görünce, bundan yüz yıl sonra bu askerlerden bir tekinin bile hayatta olmayacağı düşüncesiyle ağlamıştı. Yeni kitaplardan müteşekkil muazzam bir kataloga göz gezdirirken, on yıl geçtikten sonra bunlardan birinin bile sözünün edilmeyeceğini düşünüp de ağlamanın pek akla ziyan bir tarafı olmasa gerektir.

Hayatta nasılsa edebiyatta da öyle: Her nereye dön-seniz derhal kendinizi düzelmez, yola gelmez bir insan güruhuyla karşı karşıya buluyorsunuz, her tarafı her bir köşeyi doldurmuşlar, tıpkı yaz sinekleri gibi sürü halinde her yere doluşup her şeyi kirletiyorlar. Bir yığın berbat kitap, gıdasını buğday başaklarından alan ve sonunda onu boğup kurutan edebiyatın istilacı yabancı otları da öyle... İnsanların zaman ını, parasını, dikkatini —ki bunların meşru hak sahibi iyi kitaplar ve onların soylu hedefleridir— gasp etmektedirler: Bunlar ya safi para kazanmak ya da makam mevki elde etmek amacıyla yaz ılırlar. Dolayısıyla sadece yararsız değildirler; fakat müspet olarak zarar da verirler. Mevcut edebiyatımızın tümünün neredeyse yüzde doksanı halkın cebinden birkaç kuruş aşırıktan başka bir hedef gözetmez ve bunu başarmak için yazar, yayıncı, ve eleştirmen elbirliği edip güçlerini birleştirmişlerdir.

İzin verin size edebiyatçılar, emektar kalem erbapları ve ucuz velut yazarlar tarafından kullanılan, her ne kadar kârlı ve başarılı da olsa, kurnazca ama melunca bir oyundan söz edeyim. Bunlar zevki selimi ve dönemin hakiki kültürünü hiç hesaba katmaksızın zarifleri zürafayı ön sıralara oturtmayı başarırlar, böylelikle zaman içerisinde hepsi okumaya ve hep aynı şeye, yani yeni kitaplara şartlandırılırlar ki böylelikle dolanıp durdukları kibar çevrelerde sohbet konusu yapacak malzeme bulabilsinler. Kötü romanların ve Spindler, Bulwer, Eugene Sue gibi bir zamanlar meşhur olan yazarların kaleminden çıkma benzer ürünlerin hizmet ettiği gaye budur. Faka{ sadece para için yazan ve bu yüzden sayıları asla azalmayan bilakis biteviye çoğalan fevkalade sıradan ve bayağı kimselerin en son eserlerini takip etmeyi büyük maharet addeden ya da buna kendini zorunlu hisseden bu tür bir okur kamuoyunun talihinden daha hazini nedir bilen var mı? Ve sırf bu yüzden bütün çağların ve ülkelerin az sayıdaki en büyük, en seçkin kafalarının eserlerini sadece isimleriyle bilirler.

Edebi yahut sanatsal mecmualar da, bayağı kimselerin günlük bilgi kırıntılarını bastıkları için, okuyan kitlelerin, eğer elde edilmek istenen şey kültür ise, münhasıran hakiki edebiyat eserlerine tahsis edilmesi gereken zamanını çalmanın emsalsiz derecede kurnazca tasarlanmış birer aracından başka bir şey değildir.

Dolayısıyla okumak söz konusu olduğunda geri durabilmek —nerede duracağını bilmek— çok önemli bir şeydir. Geri durulacak yeri kestirmedeki maharetin esası, zaman zaman neredeyse salgın halinde yaygın olarak okunan herhangi bir kitabı, sırf bu yüzden okumaktan ısrarla uzak durmaktır denebilir, sözgelimi sebepsiz gürültü şamata koparan, hatta yayın hayatına çıktıklarının ilk ve son gününde birkaç baskıya ulaşabilen, sonra da unutulup giden

siyasi veya dini risaleler, romanlar, şiirler ve benzeri böyledir Ama şunu hatırdan çıkarmayın, ahmaklar için yazarlar her zaman karşılarında geniş bir dinleyici kitlesi bulurlar; okuma zamanınızı sınırlamaya dikkat edin ve okumak için ayırdığınız zamanı da münhasıran bütün zamanların ve ülkelerin büyük kafalarının eserlerine tahsis edin, onlar insanlığın geri kalanını yukarıdan seyrederek, şöhretleri onları zaten bu hüviyetiyle tanıtır. Okunması halinde sadece bunlar insana gerçekten bir şeyler öğretir ve eğitir.

Hiçbir zaman kötü kitaplar çok az, ya da iyi kitaplar çok fazla okunmaz: Kötü kitaplar zihin için zehir mesabesinde, akli harap ederler.

İyi olanı okumak için kötü olanı hiçbir zaman okumamayı insan kendisine düstur edinmeli: Çünkü hayat kısa ve hem zaman, hem dinçlik insan için sınırlı.

* * * *

Kimi zaman eski dünyanın büyük düşünürlerine dair kitaplar yazılır ve halk bu kitapları okur; fakat bu büyük adamların kendi eserlerini değil. Bunun sebebi avamın sadece yeni basılmış olanları okumak istemesidir ve similib similib gaudet (Benzer benzerini sevdiği) için halk günün derinlikten yoksun, çapsiz kafalarından çıkma dedikodularını, büyük kafaların düşüncelerinden daha mütecanis ve daha hoş bulur. Bununla birlikte talihe şükretmeliyim, A. B. Schlegel'in güzel bir epigramını genç yaşlarımda önüme çıkardığı için, ki o zamandan beri kılavuz yıldızım o¹- muştur:

"Leset fleizig die Alten, die wahren eigentlich Alten Was die Neuen davon sagen bedeutet nicht viel"¹

1 "Eskileri, zamana meydan okuyarak çağları aşmış olan eskileri okuyun büyük bir iştahla, yenilerin söyledikleri pek bir anlam ifade etmiyor artık."

Ah, bir bayağı kafa ne kadar da yekdiğerine benziyor! Nasıl da hepsi aynı tezgâhtan çıkmışçasına tek biçimli! Nasıl da benzer koşullar altında hep aynı düşünürler ve asla görüş ayrılığı taşımazlar! Bu sebepten ötürüdür ki görüşleri bu kadar şahsi, bu kadar dar ve sınırlı. Ve budala halk kesimi kendilerine benzer bu insanlar tarafından yazılmış değersiz süprüntüleri, başka bir nedenle değil sırf bugün basılmış olduğu için okurlar, buna mukabil büyük düşünürlerin eserlerine kitap raflarında kimse ilişmez.

Sırf bayağı kimselerin her gün piyasaya çıkan ve sinekler gibi her yıl katlanarak çoğalan yazdıklarını okumak uğruna bu bütün zamanların ve bütün ülkelerin en nadir ve en soylu kafalarının eserlerinin kapağım bile kaldırmaksızın yüz üstü bırakan halk tabakasının budalalığı ve huysuzluğu inanılacak gibi değildir; bunun sebebi söylediğim gibi başka hiçbir şey değil, bu yazıların bugün basılmış ve daha henüz mürekkebinin bile kurumamış olmasıdır. Bunlar bir tarafa bırakılıp daha çıktıkları gün böyle şamatayla değil, tıpkı aradan birkaç yıl geçince başlarına gelmesi mukadder olduğu üzere, sessizliğe boğularak karşılanmış olsaydılar, ne iyi olurdu. O zaman bunlar geçmiş zamanın budalalıklarının müşahhas örnekleri olarak istihfafla bakılacak ve gülünüp geçilecek malzemeyi sağlardı.

İnsanlar bütün zamanların en iyisi olanı okumak yerine hep en yeninin peşine düştüklerinden yazarlar kendi dönemlerinde şöyle veya böyle egemen olan fikirlerin dar alanına sıkışıp kalırlar; bu yüzden dönem kendi bataklığı içinde biteviye çırpınıp durur.

Her zaman, her ne kadar birbirlerinden pek haberdar

olmasalar da* yan yana gelişen —biri gerçek, diğeri sadece görünüşten ibaret— iki edebiyat vardır. Bunlardan ilki zamana meydan okuyan kalıcı edebiyata dönüşür. Bunlarla bilim yahut sanat için yaşayan insanlar uğraşır; sessiz ve vakur, fakat fevkalâde yavaş bir şekilde kendi yolunda ilerler; Avrupa'da bir yüzyılda nadiren bir düzine eser meydana getirir; ne ki bunlar kalıcıdır. Sözünü ettiğim ikinci tür edebiyatla bilim veya sanat üzerinde yaşayan kimseler uğraşır; taraftarların gürültüsü ve şamatasıyla dörtnala ilerler ve her yıl piyasaya binlerce eser çıkarır. Fakat aradan birkaç yıl geçince insan sormadan edemez, "Nerede bunlar? Nereye kayboldu bunların şöhretleri; çığ gibi yayılan, herkesi peşine takıp sürükleyen, bunca gürültü patırtı koparan şöhretleri?" Edebiyatın bu türüne saman alevi gibi geçici, öbürüne kalıcı edebiyat denebilir.

* * * *

Eğer okuyabilecek zamanı da satın alabilseydi, kitap satın almak insan için iyi şey olurdu; fakat insanlar genellikle kitap satın almayı o kitapların içindeki şeyleri elde etmekle karıştırırlar. Bir insanın okuduğu her şeyi muhafaza etmesini istemek, yediği her şeyi midesinde muhafaza etmesini istemekten farksızdır. Yediği şey onu bedenen, okuduğu şey de zihnen beslemiştir ve o bunlarla ne ise o olmuştur. Nasıl ki beden kendisiyle türdeş olanı hazmederse, bir insan da kendisini ilgilendiren—dikkatini çeken şeyi muhafaza edecektir; bir başka deyişle onun düşünce sistemiyle örtüşen yahut amaçlarına denk gelen şeyi bünyesinde alıkoyacaktır. Herkesin hedefleri vardır, fakat azdan azı bir düşünce sistemine benzer bir şeye yaklaşır. Bu sebepten ötürüdür ki bu insanlar hiçbir şeye nesnel bir alâka göstermez, okuduklarından hiçbir şey öğrenmez ve okuduklarından hiçbir şey hatırlamazlar.

Repetitio est mater studiorum. Herhangi önemli bir kitap derhal iki kez okunmalıdır, öncelikle kitabın muhtevası bütünü itibariyle ikinci kez okunduğunda kıvranılır ve başlangıç ancak son bilindiğinde gerçekten anlaşılır; ikinci olarak kitap ikinci kez okunurken kişinin içinde bulunduğu ruh hali farklıdır, dolayısıyla çoğu kez başka bir izlenim elde edilir; muhtemeldir ki muhteva başka bir ışıktadır görünür.

Kitaplar, bir zihnin özü—hülasası, en mükemmel ördeğidir ve bu yüzden her zaman sohbetten, hatta en büyük kafanın sohbetinden bile çok daha büyük bir değere sahiptir. Önemli olan her noktada bir insanın eserleri sohbetini aşar ve onu geride bırakır. Hatta sıradan bir insanın yazıları bile, sırf bu insanın zihninin mükemmel bir örneği olmasından ötürü, öğretici, okunmaya değer ve eğlendiricidir; bir başka deyişle yazdıkları o insanın bütün düşüncesinin ve araştırmasının ürünü ve sonucudur. Buna mukabil onun sohbeti bu bakımdan tatmin edici değildir. Dolayısıyla sohbeti bizi doydurmayacak insanların yazdıkları kitapları okumak mümkündür; böylelikle zihin yüksek kültüre insanlarla değil, neredeyse münhasıran kitaplarla eğlenerek ancak yavaş yavaş ulaşacaktır.

Eski klasik yazarların eserleri kadar zihni eğlendiren başka bir şey yoktur denebilir. Sadece yarım saatliğine bile olsa insan eline alır almaz, derhal soluklanıp ferahlar, arınır, ruhça yücelir ve dinleşir, tıpkı bir dağ gölünün karşısındaymış ve ciğerlerini temiz havayla dolduruyormuş gibi. Bu eski dillerin kusursuzluklarından ya da eserleri yüzyıllarca zarar görmeksizin ve dokunulmaksızın kalmış olan kafaların büyüklüklerinden kaynaklanır. Belki de ikisi birlikte bunda pay sahibidir. Şunu iyi biliyorum ki, bu eski dilleri öğrenmeyi bıraktığımız zaman -şimdilerde olmak üzere olan budur— yeryüzünde şimdiye dek varolmuş olandan daha barbar, daha budala, daha değersiz yazılardan müteşekkil yeni bir edebiyat türü

ortaya çıkacaktır; bilhassa eski dillerin güzelliklerinden kimisine sahip olan Alman dili, bu çala kalem yazan safdiller tarafından, iyice yoksullaştırılıp sakatlanıncaya, sefil bir meslek argosu haline getirilinceye kadar yavaş yavaş ve sistematik biçimde bozulacak ve bu güzelliklerinden yoksun bırakılacaktır.

Evrenin tarihinde yarım yüzyıl her zaman hatırı sayılır büyüklükte bir zaman dilimidir; onu biçimlendiren madde—muhteva her zaman büyük değişimler geçirir; her zaman bir şeyler olup biter.

Fakat edebiyatta aynı büyüklükteki zaman dilimi çok kere tam bir sessizliktir, çünkü hiçbir şey olmamıştır; çünkü beceriksiz, kifayetsiz teşebbüsler kaale alınmaz (değerlendirmeye esas teşkil etmez); dolayısıyla elli yıl önce neredesiniz tam olarak oradasınızdır.

Demek istediğim şeyi açıklamak için, insanların arasında bilginin ilerlemesini bir gezegenin aldığı yol ile mukayese etmeme izin verin. İnsan soyunun neredeyse kaydettiği her önemli ilerlemeden sonra takip ettiği yanlış yollar Batlamyus sistemindeki (merkezleri taşıyıcı çemberin 'deferent'} üzerinde dolanan küçük çemberler olan) ilmeklere (episikl 'epicycle, L. epicyclus, Gr. epikuklos\)benzer ve bunların birinden geçtikten sonra gezegen, girmezden evvel neredeyse yine oradadır. Ne var ki insan soyunu, yürüdüğü yolda gerçekten ileri götüren büyük kafalar, ona zaman zaman saptığı bu ilmeklerde refakat etmez. Bu insanın ölümünden sonra eriştiği şöhreti yaşarken kazanacağı övgü ve takdir pahasına kazandığını ve tersini izah eder. Hegel'in karikatürüyle taçlanmış Fichte ve Schelling'in felsefesinde böyle bir epicyclusun örneği ile karşılaşırız. Bu epicyclus felsefenin sonunda Kant tarafından getirilmiş olduğu sınırdan —ben onu daha sonra tekrar buradan daha ileri götürmek üzere devralmışım bir sapmadır. Bu ara dönemde sözünü ettiğim sah

te filozoflar ve diğler bazıları henüz sona ermiş olan epicycluslannd girdiler; dolayısıyla onlarla birlikte yolculuk eden insanlar tam olarak yola çıktıkları noktada olduklarının farkındadırlar.

Hadiselerin bu seyri çağın ruhunda ifadesini bulduğu haliyle bilimin, edebiyatın ve sanatın her otuz yılda bir neden iflasının ilân edildiğini açıklar. Zaman zaman ortaya çıkan yanılgılar bu dönem zarfında çoğalıp öyle bir noktaya ulaşır ki, saçmalıklarının ağırlığı altında ezilirler; diğler yandan bunlara karşı oluşan muhalefet gittikçe gelişir. Tam bu noktada yıkı m gerçekleşir, bunu ters yönde bir başka hata takip eder. Devri-dönemsel geri dönüşleri içerisinde bu hareketlerin aldığı yolu göstermek, edebiyat tarihinin bir şeyler umulabilecek gerçek hedefi olurdu; ne var ki buna pek az dikkat edilir. Ayrıca bu dönemlerin görece kısa ömürlülüğü geçmiş uzak dönemlerin verilerini toplamayı güçleştirir; dolayısıyla en uygun olanı bu meselenin insanın kendi nesli içerisinde nasıl görüldüğünü gözlemlemesidir. Bu eğilimin doğa biliminden alınmış bir misali Werteren Neptün jeolojisinde bulunur.

Fakat izin verin, daha önce yukarıda zikrettiğim misale bağlı kalayım, çünkü bu bize en yakın olanıdır. Alman felsefesinde Kant' in parlak döneminin hemen ardından ikna etmek yerine, zorla benimsetmeyi hedefleyen bir başka dönem geldi. Tam ve sarıh olmak yerine, baş döndürücü ve abartılı, bilhassa anlaşılmaz olmaya çalıştı; hakikati araştırmak, yerine (dalavereyle) ilgi ve merak uyandırdı. Bu şartlar altında felsefe ilerleyemezdi; sonunda bütün okul ve takip ettiği yöntem iflas etti. Çünkü bir yandan Hegel ve yandaşlarının küstahlığı, yapmacık saçmalığı, diğler yandan makulün sınırlarını zorlayan ölçsüz övgü, takdir ve elbette bütün bu işlerin aşikâr amacı, öyle bir noktaya ulaştı ki, sonunda şarlatanlığın herkesin gözünden gizlenmesi imkânsız hale geldi ve

belli ifşaatlar neticesinde yüksek sınıfların sağladığı himaye çekildiğinde herkesin diline düşmekten kurtulamadılar. Bu zamana kadar gelmiş geçmiş bütün felsefelerin bu en sefili, en yavanı böylelikle belasını bulmuş oldu ve kendisiyle birlikte —daha önceki —Fichte ve Schelling'in sistemlerini de itibarsızlık batağına sürükledi. Dolayısıyla Amanyada Kant'ın ardından felsefenin yarım yüzyıllık mutlak verimsizliği apaçıktır; hal böyle iken Almanlar hâlâ yabancılarla mukayese edildiğinde felsefe yetenekleriyle övünmekten geri durmazlar, özellikle bir İngiliz yazar, hınzırca bir alayla, kendilerine "düşünürler ulusu" diyeli beri.

Epicyclusların sanat tarihinden alınma genel tertibine yahut sistemine dair misal isteyenlerin son yüzyılda Bernini önderliğinde filizlenmiş olan heykel okuluna, daha da özelde onun Fransa'da baskın olan gelişimine bakmaları yeterlidir. Bu okul eski dünyanın güzelliği yerine basmakalıp doğayı; eski dünyanın basitliği ve inceliği yerine, bir Fransız menüetinin tavırlarını yansıtmıştır. Winckelmann'ın önderliğinde eski dünyanın üslubuna geri dönmeye çalışıldığında bu okul iflas etmiştir. Bir başka örnek bu yüzyılın ilk çeyreğine ait olan resim sanatında bulunur. Bu dönemde sanat ortaçağa özgü dini hissiyatın bir aracı ve enstrümanından ibaret olarak görülüyordu. Neticede tema olarak münhasıran kiliseye ait konular seçiliyordu. Ne var ki bunlar hakiki inancın samimiyetine dair en ufak bir kırıntıya bile sahip olmayan ressamlarca ele almıyordu ve saplantı yahut kuruntu içerisinde Francesco Francia, Pietro Perugino, Angelico da Fiesole ve bunlara benzer diğerlerini takip ediyorlardı hatta bunlara takip ettikleri hakiki büyük ustalardan daha büyük saygı gösteriyorlardı. Bu yanılğı dolayısıyla ve şiirde de benzer bir çabanın aynı zaman diliminde revaç bulmasından ötürü Goethe Pfaffenspiel

kıssasını yazmıştı. Keyfiliği yahut heveskârlığı ile ünlü bu okul iflas etti ve ardından tabiata dönüş hareketi ortaya çıktı, ki kendisini, her ne kadar zaman zaman bayağılığa varacak denli hedefinden sapsa da, her türlü janr (Günlük hayatı gerçekçi biçimde resmetme) tarzında resim ve manzaralarla belli etti.

Edebiyat tarihinde insan zihninin ilerlemesi de bundan farklı değildir ki büyük bölümü itibariyle ıskartaya çıkarılmış biçimsizlikler müzesinin bir kataloğunu andırır; orada zamana karşı en uzun direnen şey domuz derisidir. Biçim kusuru bulunmayan az sayıdaki yaratıklar için — eğer aradığımız bu ise— buraya bakmamalıyız; onlar hâlâ canlıdır ve tıpkı gençlikleri her daim taze olan ölümsüzler gibi onları dünyanın dört bir tarafında bulabiliriz. Benim gerçek edebiyat diye bir tarafa ayırdığım şeyi münhasıran bunlar oluşturur; her ne kadar kişiler bakımından fakir ise de tarihini, bize anlatan derlemelerden önce, gençliğimizden itibaren bütün eğitilmiş insanların ağızlarından öğreniriz.

Hiçbir hakiki bilgi kırıntısına sahip olmaksızın, sırf her şey hakkında çene çalıp gevezelik yapabilmek için, edebiyat tarihlerini okuma yönündeki günümüzün yaygın saplantısına karşı bir panzehir olarak, izin verin size Lichtenberg'den —gerçekten okunmaya değerdir— bir pasaj zikredeyim: "Dünyada kitaplardan daha tuhaf satış metalarına rastlamak galiba imkânsızdır: Anlamayan kimseler tarafından basılır, anlamayan kimseler tarafından satılır, anlamayan kimseler tarafından okunulur, hatta tetkik ve tenkit edilir; ve şimdilerde artık onları anlamayan kimseler tarafından kaleme alınmaktadır." .

Günümüzün bu denli yaygın bir özelliği olan bilim

2C. Ü eski baskı, sh. 302

ve öğrenim tarihine yüzeysel bir aşinalığın, önyargıların doğumuna sebebiyet verdiğiinden ötürü, bizatihi bilginin ilerlemesi için zararlı olduğuna inanıyorum. Bu tarihi takip etmek zevklidir; fakat doğrusunu söylemek gerekirse, zihni sadece boş bırakmakla kalmaz, ama aynı zamanda onu, böylesine lüzumsuzca doldurarak kendine ait güçleri geliştirmekten de mahrum bırakır. Her kim kafasını böyle lüzumsuzca doldurmayı değil, ama onu güçlendirmeyi, melekelerini ve yatkınlıklarını geliştirmeyi, genel olarak ifade etmek gerekirse, kabiliyetlerini inkişaf ettirmeyi arzu ederse, üzerinde hiç düşünmediği bir bilgi konusunda, onun tarihine ve edebiyatına ait binlerce bilgi kııntısına sahip olsa da, bu sözüm ona edebiyatla tanışmanın başka hiçbir şeyle kıyaslanamayacak kadar zayıflatıcı bir etkisinin olduğunu görecektir. Bu tıpkı açken bir yemek kitabını okumaya benzer.

Bu sözüm ona edebiyat tarihlerinin, kendi kıymetlerinin ve gerçek bilgilerinin değerinin farkında olan düşünen insanlar arasında hiçbir zaman revaç bulmayacağına inanıyorum. Bu insanlar kendilerini başkalarının akıllarını nasıl kullandıklarını anlayıp öğrenmekle bunaltacaklarına, zamanlarını kendi akıllarını kullanmaya ayırmayı tercih ederler. En kötüsü de, bileceğiniz üzere, edebiyat araştırması istikametinde ne kadar bilgi sahibi olunursa, bilgiyi ilerletme gücü de o kadar azalır; artan tek şey vardır; böyle bir bilgiye sahip olmaktan doğan gurur... Bu tür kimseler ona gerçekten sahip olanlardan daha fazla bilgi sahibi olduklarına inanırlar. Bilginin sahibini hiçbir zaman kibirlendirmeyeceği şüphesiz temeli sağlam bir düşüncedir. Kendi kişiliklerine dair bilgilerini genişletme kudretinden yoksun olup bilginin tarihindeki karanlık noktaları vuzuha kavuşturmakla uğraşanlar ya da başkalarının yapmış olduklarını anlatma becerisine sahip olanlar; sadece bunlar

kendilerini bilginin gururuna kaptırırlar. Bunlar gururludurlar, çünkü tamamen mekanik bir mahiyete sahip olan bu uğraşı, bilgi ile hemhal olmak zannederler. Demek istediğimi örneklerle izah edebilirdim, fakat bu yorucu ve meşakkatli bir iş olurdu.

Fakat birisinin, muhtelif milletlerin meydana getirdikleri ve sahip olmaktan dolayı ziyadesiyle gurur duydukları en büyük yazarların ve sanatçıların, hayatları boyunca nasıl bir muameleye tabi tutulduklarını gösteren trajik bir edebiyat tarihine girişmesini arzu ederim. Böyle bir tarih bütün zamanların ve ülkelerin en güzel ve en hakiki eserlerinin sefil ve pespaye olanlara karşı yürütmek zorunda kaldıkları bitmek tükenmek bilmeyen bir savaşı gözler önüne sererdi. İnsanlığı hakikaten aydınlatmış olanların neredeyse tamamının, her türden sanat eserinin büyük ustalarının neredeyse tümünün şehit düştüğünü anlatırdı; birkaç istisna dışında tanınmamakla, görmezden gelinmekle, sessizliğe boğulmakla, kederlerini ve ıstıraplarını paylaşacak kimse bulamamakla kendilerine nasıl eziyet edildiğini, nasıl işkence ile mahkum edildiklerini; nasıl yoksulluk ve sefalet içerisinde yaşadıklarını, şöhretin, itibarın ve servetin nasıl değersizlerin payına düştüğünü gösterirdi; başlarına gelenin, babası için geyik avlarken kardeşinin elbiselerini üzerine geçirmiş Yakup Peygamber tarafından soyulmuş olan Edom'un başına gelenle aynı olduğunu; insanlığın öğretmeninin zahmetli savaşı sonunda bitinceye, ölümsüz defne tacı kendisine sunuluncaya kadar insanların sevgisiyle hep el üstünde tutulduklarını gözler önüne sererdi, ama onun hakkında;

3 "Kalın ve ağır zırh kanatlı elbiselere dönüştü İstirap geçici, mutluluk ebedi oldu."

'Der schwere Panzer wird zum Flugelkleide Kurz ist der Schmerz, unendlich ist die Freude
" *

denilebildiğinde, işte o zaman onlar için vakit artık tamamdır, ölüm çanları almaya
başlamıştır.

樓臺在石壁之上其勢如飛
上層可容數百人下層可容
數百人其下層可容數百人

YAZARLIK VE ÜSLUP ÜZERİNE

Her şeyden evvel iki tür yazar vardır: Sırf ele aldığı konu için yazanlar ve sadece yazmak için yazanlar. Birinci tür, kendisine insanlarla paylaşılmaya değer görünen düşüncelere yahut tecrübelerine sahiptir, ikinci türdekiler ise paraya ihtiyaç duyar ve dolayısıyla esasen para için yazarlar. Onlar yazmak için düşünürler ve düşüncelerini eğip bükerek uzattıkça uzatmalarıyla kendilerini ele verirler; keza yarı doğru yarı yanlış, ters, sahte, zorlama ve kararsız olan düşüncelerini işleme tarzlarıyla ve bir de kaypaklık sevgileriyle ki böylelikle olmadıkları gibi görünebilirler. Onların yazılarındaki açıklık ve sarihlik eksikliğinin nedeni budur.

Dolayısıyla sırf sayfayı doldurmak için yazdıkları çok çabuk fark edilir, kimi zaman en iyi yazarların bile durumu böyledir; sözgelimi Lessing'in Dramaturgie*'sinin kimi bölümleri, hatta Jean Paul'ün romanlarının çoğu. Bu anlaşılır anlaşılmaz kitap derhal fırlatılıp atılmalıdır, çünkü zaman çok değerlidir. Doğrusunu söylemek gerekirse, yazar sayfayı doldurmak için yazmaya tevessül eder etmez okuru aldatmaya başlamış demektir; çünkü onun yazma bahanesi söyleyecek bir şeylerinin olduğudur. Para için yazmak ve telif hakkının korunması aslında edebiyatın yı

kimidir. Okunmaya değer herhangi bir şey yazacak olan ancak mutlak anlamda ele aldığı konunun hatırı için yazan insandır. (Sırf ele aldığı konunun hatırı için yazmadıkça kimse okunmaya değer herhangi bir şey yazamaz.) Edebiyatın her dalında eğer sadece birkaç kusursuz kitap olmuş olsaydı, kim bilir bunun ne büyük bir faydası olurdu! Bunu tasavvur etmek güç. Yazarak para kazanmak mümkün oldukça böyle bir şey asla söz konusu olamaz. Sanki para lanetlenmiş gibi görünmektedir, çünkü öyle veya böyle para için yazmaya başlar başlamaz her yazar derhal soysuzlaşmaktadır. En büyük adamların en iyi eserleri ya hiçbir karşılık beklemezsiniz ya da karşılığında çok az bir şey elde ederek yazmak zorunda kaldığı dönemden kalmadır. Bu şu İspanyol atasözüyle de teyit edilmektedir: Honorayprovecho no caben en un sacco. (Onur ve para aynı keseden bulunmaz). Gerek Almanya'da gerekse başka ülkelerde, günümüz edebiyatının içler acısı durumunun baş müsebbibi kitapların para kazanmak için yazılıyor olmasıdır. Para ihtiyacı içerisinde olan herkes oturup bir kitap yazıyor; halk da onu para verip satın alacak kadar budaladır. Bunun ikinci sonucu dilin yıkımıdır,

Bir sürü kötü yazar yeni basılmış olan kitaplardan —demek istediğim bu gazeteci taifesinin yazdıklarından— başka bir şey okumayan bu okur kitlesinin ahmaklığı sayesinde hayatını sürdürmektedir. Gazeteci taifesi bunlar için en uygun isimdir. Daha açık bir dille söylemek gerekirse bunlar "günlük iş çileredir (sözcüğün Fransızca kökeni telmih).

Keza bir başka açıdan, üç tür yazardan bahsedilebilir. Birinci türe düşünmezsiniz yazarlar dahil edilebilir.

Bunlar hafızalarındaki veya hatırlayabildiklerini, hatta doğrudan başka insanların kitaplarındakini yazarlar. Sayıca en kalabalık olan bu zümredir. İkinci kümede yer alanlar yazarken düşünenlerdir. Bunlar yazmak için düşünürler; bunlar da oldukça kalabalıktır. Üçüncü kümede ise yazmaya başlamazdan önce düşünmüş olanlar vardır. Bunlar sadece düşündükleri için yazarlar; ve nadirattandırlar.

Yazmaya başlayınca kadar düşünmeyi geciktirmiş olan ikinci sınıf yazarlar, rasgele ava çıkan ve bu yüzden evlerine çok fazla bir şey getirmeleri beklenmeyen (yahut getirip getirmemeleri tamamen talihe bağlı olan) aycılara benzer. Öte yandan üçüncü kümedekiler yahut ender rastlanan yazarlar bir battue ye (şikarını kaçırmayan avcıya) benzerler. Burada av daha önceden yakalanmış ve bir zaman sonra saliverileceği kapalı bir alana konulmuştur; aradan uzunca bir zaman geçtikten sonra buradan alınıp bir daha kaçması mümkün olmayacak bir başka kapalı yere konulacaktır. Artık avcının yapacağı tek şey nişan alıp okunu fırlatmaktan —bir başka söyleyişle düşüncelerini kâğıda dökmekten— ibarettir. Bu, avcının sergileye pek bir şeyler ele geçirdiği bir avdır.

Fakat yazmazdan evvel gerçekten ve ciddi biçimde düşünen yazarların sayısı her ne kadar ziyadesiyle az ise de, bunlardan konunun özü üzerine düşünenlerin sayısı çok daha azdır; bu sözünü ettiklerimden geri kalanlar sadece bu konu üzerine yazılmış kitaplar ve bu konu üzerine başkalarının söylemiş oldukları üzerine düşünürler. Düşünebilmek için onların başka insanların düşüncelerinin daha doğrudan ve daha güçlü uyarıcı dürtüsüne sahip olmaları gerekir. Bunlar onların en yakın temalarıdır ve bu yüzden her zaman onların tesiri altında kalırlar ve doğrusunu söylemek gerekirse yazdıklarında özgün bir şeye rastlamak imkânsızdır. Buna mukabil öncekileri düşünmeye sevk eden bizatihi konunun kendisidir, bu yüzden onla

rın düşünmesi doğrudan bu konuya yönelir. İsimleri ölümsüzleştirecek yazarları ancak bunlar arasında buluruz. Anlaşılsın ki burada sözünü ettiklerim edebiyatın daha yüksek dallarında eser veren yazarlardır, yoksa bir kitabın önemli kısımlarını seçip çıkarma sanatıyla ün salan yazarlar değil.

Bir yazar malzemesini doğrudan kendi kafasından, bir başka ifadeyle kendi müşahedelerinden çıkarmadıkça okunmaya değer değildir. Kitap imalatçıları, derlemeciler, suret çıkarıcıları, sıradan tarih yazarları ve bunlara benzer diğerleri malzemelerini doğrudan başka kitaplardan alırlar; ve geliştirip genişletme yahut değiştirme şöyle dursun malzeme başka hiçbir yere uğramadan, veya herhangi bir tetkikten geçmeden doğrudan parmaklarına aktarılır. (Eğer kitaplarındaki her şeyi bilmiş olsaydılar, bir sürü okur yazar insan nice olurdu bir düşünün!) Bu yüzden çoğu zaman onların konuşmaları öylesine müphem ve muğlak bir mahiyete sahiptir ki, insanlar gerçekte onların ne düşündüklerini anlamak için beyhude yere kafa yorurlar. İşin doğrusu onlar hiçbir şey hakkında düşünmezler. Onların iktibasta buldukları kitaplar da kimi zaman tamamen aynı şekilde tertip edilmiştir: Öyle ki bu tür yazım tarzı bir kalıbın kalıbından ilham çıkarılmış alçı kalıba benzetilebilir; sonunda Antinous'un yüz hatlarından geriye tanınabilir çok az bir şey kalır. Dolayısıyla derlemeler mümkün olduğunca çok az okunmalıdır. Bunlardan tamamen uzak durmak da güçtür, çünkü derlemeler birkaç yüz yıl içerisinde birikmiş bilgiyi küçük bir hacim içerisinde toplayan özet-kitapçıklar da ihtiva ederler.

En son yazılmış olanın her zaman en doğrusu; daha sonra yazılmış olanın daha önce yazılmış olana göre her bakımdan bir terakki olduğunu; ve her değişimin daima bir ilerleme ve gelişme anlamına geldiğini düşünmekten daha büyük bir yanlışlık tasavvur edilemez. Düşünen ve doğru yargıya sahip olan insanlar, büyük bir

gayret ve sebatla konularının peşine düşenler; bunlar sadece istisnadır. Haşereler — dünyanın her yerinde kuraldır— her zaman hazır pusuda beklerler ve düşünürlerin olgun görüşlerini kendilerine mal ederek yorulmak bilmez bir şekilde kendilerince geliştirmeye çalışmakla meşguldürler.

Dolayısıyla eğer bir insan kendisini herhangi bir konuda geliştirmek [bir konu hakkında okuyarak bilgi sahibi olmak] istiyorsa derhal kendisini, bilim sürekli ilerlemektedir ve yenileri hazırlanırken eski kitaplardan yararlanılmıştır zannıyla o konu hakkında yazılmış en yeni kitaplara sarılmaktan, dikkatini münhasıran onlarla sınırlamaktan uzaklaştırması gerekir. Doğru yararlanmış lard ır, ama nasıl yararlanmışlardır? Yeni yazarlar çoğu kez eski kitapları tam olarak anlamaz; aynı zamanda onların kullandıkları sözcük ve ifadeleri aynıyla kullanmaya da gönülsüzdürler, dolayısıyla sonuçta eski yazarların çok daha iyi ve çok daha açık bir şekilde söylediği şeyi keyiflerince eğip büküp berbat ederler; çünkü eski yazarların yazdıkları, konu hakkındaki kendi canlı bilgilerine dayanır. Halbuki yeniler çoğu kez onların yazmış oldukları en iyi şeyleri, en çarpıcı açıklamaları ve en isabetli yorumları iskalarlar, çünkü yeniler bunların değerlerini takdir edemez veya ne denli anlamla yüklü olduklarını hissedemezler. Onları cezbeden tek şey sathi ve yavan olandır.

Eski ve kusursuz bir kitap çok kere yeni ve kötülerinin hatırına rafa kaldırılır; oysa bunlar sırf para için yazıldıklarından tafralı, tantanalı bir hava ile ortaya çıkarlar ve yazarlarının dostları tarafından göklere çıkarılırlar. Bilim alanında kendisinden söz ettirmek isteyen bir kimse pazara yeni bir şey sürer; bu çok kere daha önce doğru olarak kabul edilmiş bir ilkenin eleştirilmesine dayanır, öyle ki o bu yolla kendine ait yanlış bir ilkeyi doğru olarak kabul ettirebilir. Ve zaman zaman onun bu çabası kısa bir müddet ba

şanlı olabilir, ama nihayetinde eski ve doğru olan öğretiye geri dönülür.

Bu yenilikçiler dünyada kendi değersiz kişiliklerinin dışında hiçbir şeyin ciddiye alınmaya değer olmadığını düşünürler, göz önüne çıkarmak istedikleri, teşhir etmek için can attıkları budur. Onlar bunu gerçekleştirmenin en kestirme yolunun bir paradoksla başlamak olduğunu düşünürler; kafalarının kısırlığı onlara bu uğurda tutulacak yolun görmezden gelme yahut inkâr olduğunu telkin eder; ve uzun zamandır kabul görmüş olan doğrular inkâr edilmeye başlanır; sözgelimi yaşamsal güç, sempatik sinir sistemi, generatio equivoca, Bichat'ın heyecanların işleyişi ile zihnün çalışması arasında yaptığı ayırım ya da olmadı kaba atomculuğa geri dönerler vs., vs. Dolayısıyla bilimin yolu çoğunlukla gerileyici-yozlaştırıcıdır.

Takip ettikleri yazarları tercüme etmenin yanı sıra aynı zamanda onları düzeltip değiştiren mütercimler de bu yazarlar zümresine dahildir, ki bu bana her zaman küstahça görünmüş bir şeydir. Bu tür yazarlara derim ki: Başka insanların kitaplarını rahat bırakın, çevrilmeye değer kitapları kolaysa kendiniz yazın.

Okur eğer mümkün ise gerçek yazarları, öğretilerin kurucularını ve kâşiflerini ya da her halükarda herhangi bir bilgi dalında büyük üstatlar olarak tanınmış olanları okumalı ve onların muhtevalarını yenilerinden okumak yerine ikinci-el kitapları satın almalı.

Hiç kuşkusuz inventis aliquid adder e facile est (herhangi yeni bir keşfe ilâvede bulunmak kolaydır), dolayısıyla bir insan konusunun ilkelerini inceledikten sonra konu üzerine yazılmış daha yeni bilgilerle, yeni ilâvelerle tanış - malıdır. Umumiyetle aşağıdaki kural her yerde olduğu gibi şurada da geçerlidir, yani: Yeni olan nadiren iyidir, çünkü iyi bir şey ancak kısa bir zaman için yenidir.

Adres bir mektup için ne ise başlık da bir kitap için o olmalıdır; bir başka söyleyiş, onun temel amacı kitabı kamuoyunda onun içindekilere ilgi duyacak olanlara ulaştırmak-takdim etmek olmalıdır. Dolayısıyla başlığın etkileyici olması gerekir; esas itibariyle kısa olduğundan, veciz, kısa ve gizli anlamlara gebe olmalıdır ve eğer mümkünse muhtevayı tek bir sözcükle anlatmalıdır. Bu sebepten ötürü uzun olan yahut hiçbir anlam ifade etmeyen ya da dolaylı veya muğlak olan bir başlık kötüdür; yanlış ve yanıltıcı olan da böyledir: Adresi yanlış yazılmış olan bir mektup nasıl sahibine ulaşmaz ve unutulmuş bir köşede beklerse bu sonucusu da kitabın başına aynı akıbeti getirir. En kötü başlıklar çalıntı olanlar, demek istediğim daha önce başka kitapların taşıdığı başlıklardır; çünkü bunlar her şeyden önce bir fikir hırsızlığıdır, ikinci olarak mutlak bir özgünlük yoksunluğunun en ikna edici kanıtıdır. Kitabına yeni bir başlık düşünecek kadar bir özgünlüğe sahip olmayan bir insan ona yeni bir muhteva kazandırma kabiliyetinden haydi haydi yoksundur. Taklit edilmiş, bir başka deyişle yarı çalıntı başlıklar da bunlara akrabadır; sözgelimi ben "Tabiattaki İrade Üzerine"yi yazdıktan uzunca bir zaman sonra, Oersted "Tabiattaki Akıl Üzerine"yi yazmıştı.

* * * *

Bir kitap asla yazarının düşüncelerinin damgasından daha fazla bir şey taşıyamaz. Bu düşüncelerin değeri ya üzerine düşündüğü konu yahut malzemedeki ya da malzemesini, bir başka söyleyişle üzerine düşündüğü şeyi geliştirdiği biçimde saklıdır.

Kitapların malzemesi çok çeşitlidir, tıpkı kitaplara atfedilen meziyetlerin de gene onların malzemesine yahut

muhtevasına göre değişmesi gibi. Tecrübenin neticesi olan her türlü malzeme, bir başka söyleyişle, ister tarihsel ister fiziksel olsun en geniş anlamıyla ve kendi başına ele alınan olgular üzerine dayalı olan her şey bu tabire dahildir. Kitaba kendine özgü karakterini kazandıran da bu temel fikir, Leitmotiv dir, öyle ki onu her kim kaleme almış olursa olsun bir kitap bu yüzden önemli olabilir; buna mukabil biçim söz konusu olduğunda bir kitabın sözünü ettiğimiz bu kendine özgü karakteri onun yazarına bağlıdır. Ele alınan konular herkesin erişebileceği ve herkesçe bilinen bir mahiyete sahip olabilir; fakat bunların ele alınma yahut yorumlanma tarzı, bunlar üzerine düşünölmüş şey kitaba değerini kazandırır ve bu yazara bağlıdır. Dolayısıyla eğer bir kitap bu sözünü ettiğimiz açıdan kusursuz ve rakipsiz ise, yazarı da öyledir. Bu demektir ki okunmaya değer bir yazarın üstünlüğü, yazar malzemeye yahut muhtevaya ne kadar az bağımlı veya ne kadar az şey borçlu ise, o denli büyüktür; ne kadar iyi biliniyor ve ne kadar çok ele alınmış ise onun üstünlüğü de o kadar büyük olacaktır. Sözelimi üç büyük Grek tragedya yazarının hepsi de aynı konuyu ele almışlardır.

Dolayısıyla bir kitap meşhur hale gelmiş ise, okur onun muhtevasından ötürü mü, yoksa biçiminden ötürü mü meşhur olduğuna titiz bir şekilde dikkat etmeli ve ayırım buna göre yapılmalıdır.

Muhtevanın dan ötürü çok büyük öneme sahip kitaplar, çok sıradan ve derinlikten yoksun adamların kaleminden çıkabilir, ki bu muhteva sadece onların bilgisi dahilinde olmuş olabilir. Sözelimi yabancı ölkeler, ender rastlanır tabii hadiseler, bir konu üzerine yapılmış tecrübeler, tanıklık ettikleri yahut bu konuda otorite olanların araştırılması ve özel bir şekilde tetkik edilmesi için zaman ve çaba sarf etmiş oldukları tarihsel hadiseler hakkında bilgiler sunan kitapların durumu böyledir.

Öte yandan muhtevanın herkesin bilgisi dahilinde olduğu yahut çok iyi bilindiği noktada her şey biçime bağlı olacaktır ve bu muhteva hakkında düşünülmüş olan her ne ise, kitaba sahip olduğu bütün değeri kazandıracaktır; okunmaya değer herhangi bir şey yazabilecek olan sadece yüksek seciyeye sahip seçkin kimselerdir. Çünkü diğerleri başka herkes için düşünülməsi mümkün olan şeyleri düşünürler sadece. Bunlar kendi zihinlerinin damgasını kazırlar; fakat bu zaten herkesin aslına sahip olduğu şeyin damgasıdır.

Bununla beraber halk biçimden ziyade muhteva ile ilgilenir ve sırf bu sebepten ötürü bu yüksek bir kültür düzeyi bakımından geri kalmışlık göstergesidir. Halk muhtevadan hoşlanma tarzını (muhtevaya verdiği bu önceliği) en gülünç biçimde şiir söz konusu olduğunda gösterir: Şairin hayatının —eserlerinin ana motifinin anlaşılmasına hizmet edecek— gerçek olaylarını ya da kişisel koşullarını büyük bir titizlikle araştırır; hatta daha da ileri gider ve sonunda bunları şairin şiirlerinden daha ilgi çekici bulur hale gelir; Goethe hakkında yazılmış olanları Goethe'nin yazdıklarından daha fazla okur, Faust efsanesini Goethe'nin Faust⁹undan daha büyük bir gayretle ve tecessüsle tetkik eder. Bürger, "İnsanlar Leonora'nin gerçekte kim olduğu sorusu üzerine bir sürü malumat ihtiva eden hacimli nutuklar kaleme alacaklar" demişti, şimdi bunun Goethe'nin durumunda harfi harfine gerçekleştiğini görüyoruz, çünkü şimdi Faust ve Faust efsanesi üzerine bu nitelikte bir sürü yorum ve açıklamaya sahibiz. Bunlar tamamen bu sözünü ettiğimiz karaktere sahiptirler ve öyle de kalacaklardır. Muhtevayı biçime bu tercih edilmiş güzel bir Etrüsk vazosunun biçim ve bezemesini bir tarafa bırakıp imal edildiği çamur ve renkleri kimyasal bir incelemeye tabi tutan bir adamın durumuyla aynıdır.

Kullanılan malzeme aracılığıyla etkileyici olma ve

böylelikle halkın bu uğursuz eğilimine yaranma çabası erdem yahut üstünlüğün doğrudan doğruya biçimde saklı olduğu yazı dallarında mutlaka eleştirilmeli ve kınanmalıdır; sözgelimi şiir ve inşa alanında olduğu gibi. Bununla birlikte tiyatroları ele aldıkları malzeme sayesinde doldurmaya çalışan çok sayıda kötü oyun yazarı vardır. Meselâ bunlar sahneyi, hayatları dramatik hadiselerden ne kadar yoksun olursa olsun her türden şöhretli insanla doldururlar; hatta kimi zaman onunla sahneye çıkacak kişilerin ölmesini bile beklemezler.

Burada sözünü ettiğim madde ve biçim arasındaki ayırım sohbet bakımından da doğrudur. Bir insanın sohbet edebilmesini sağlayan temel nitelikler zekâ, yargı gücü, nükte ve neşeliliktir; bunlar sohbeta biçim kazandırır. Ne var ki sohbetin muhtevası, bir başka söyleyişle bir kimsenin bir başkasıyla üzerine konuşabileceği şey, yani onun bilgisi öyle uzun boylu insanın dikkatinden kaçmaz. Eğer bu çok sınırlı ise, çok istisnai bir derecede yukarıda zikredilen biçimsel niteliklere sahip olmadıkça sohbetin hiçbir kıymeti olmayacaktır; çünkü onun malzemesi herkesçe bilinen insanlık ve tabiat ile ilgili sıradan şeylerle sınırlı olacaktır. Bununla beraber eğer bir insan sözünü ettiğimiz bu nitelikler bakımından herhangi bir nakiseye, fakat diğer taraftan sohbetini kıymetlendirecek bu türden bir bilgiye sahip ise durum tam tersi olacaktır; bu değer o zaman bütünüyle onun sohbetinin muhtevasına bağlı olacaktır, çünkü bir İspanyol atasözüne göre, "Mas sabe el necio en su casa, que el sabio en la agena (Bir aptal kendi işini akıllı bir adamın başkalarını bildiğinden daha fazla bilir)

Bir düşünce ancak sözcüklerin sınır çizgisine ulaştığı ana kadar gerçekten yaşar; ondan sonra derhal donar ve

hayatini kaybeder; hal böyle iken yine de eski zamanların fosilleşmiş hayvanları ve bitkileri kadar uzun ömürlüdür. Gerçekte çok kısa olan ömrü derhal kristalleşveren bir billur tane ile mukayese edilebilir.

Bir düşünce ifade edilir edilmez (ya da sözcüklerini bulur bulmaz) içimizdeki varlığını yitirir yahut en derin anlamıyla neşesini ve kıvraklığını kaybeder. Başkaları için var olmaya başlarsa içimizde hayatietten kesilir; bir çocuğun dünyaya gelmesiyle anasından uzaklaşması gibi... Keza şair de söylemiştir:

"İhr müsst mich nicht durch Widerspruch veirvirren¹ Sobald

man spricht, beginnt man schon zu irren.¹

Yürümek için baston ne ise, düşünce için **Kalem** de odur, fakat nasıl ki insan en kolay bastonsuzken yürürse, en kusursuz biçimde de elinde kalem yokken düşünür. İnsan ancak yaşlanmaya başladığında bir baston kullanmayı ister, [baston artık onun için bir yük değil, bir yardımcıdır] kalem de böyledir.

Her nasılsa bir kere akılda yer etmiş yahut onda vücut bulmuş bir varsayım, bir fikir dış dünyadan ancak kendisi için yararlı ve kendisiyle türdeş [mütecanis] olan malzemeyi aldığı kadarıyla bir organizmanınkine benzer bir hayat sürer; öte yandan kendisi için zararlı ve kendisine yabancı olan malzeme ya baştan reddedilir ya da eğer alınma sı gerekli ise, tekrar tamamen dışarı atılır.

Hiciv yahut yergide soyut ve belirsiz tabirler tıpkı cebirde olduğu gibi somut ve belirli nicelikler yerine kulla

1 Metne bağlı bir çeviri pek bir anlam ifade etmeyeceğinden belki yorum yoluyla şöyle söylemek maksadı daha iyi ifade edebilir: "Ayak diremeniz benim hayrımadır, ne zaman ki dile gelirsiniz asıl odur benim (ve tabii serkeşlik edenin de) felaketim." Tema zengin çeşitlemeleriyle Thomas Mann'dan takip edilebilir.

nılmalıdır. Ayrıca canlı bir insanın vücudunda kullanılan teşrih bıçağı gibi sakınarak kullanılmalıdır. Hayatını kaybetme tehlikesi karşısında güvenli olmayan bir tecrübedir bu.

Bir eserin ölümsüzleşmesi için ziyadesiyle çok mükemmeliyete veya harikuladeliğe sahip olması gerekir, öyle ki bunların hepsini birden anlayıp değerlendirecek bir insan öyle kolay kolay bulunamaz; dolayısıyla çağlar boyunca bunların kâh birini kâh diğerini anlayıp takdir edecek insanlar çıkacaktır; bu eserin itibarını uzun yüzyıllar boyunca ve her daim değişen ilgilerle muhafaza etmesi anlamına gelir, çünkü önce bir anlamda, daha sonra bir başka anlamda takdir edileceğinden ilgi hiçbir zaman tükenmeyecektir.

Böyle bir yazar veya bir başka söyleyişle nesiller boyunca yaşama iddiasında olan bir yazar, bütün dünyada çağdaşları arasında boş yere takdir edilmeyi bekleyen bir insan olabilir ancak, aşikâr farklılığı onu başka herkese karşı belirgin bir kontrast, çarpıcı bir tezat haline getirir. Hatta eğer diyar diyar dolaşan sürgün-gezgin Yahudi gibi nesiller boyunca yaşamış olsaydı bile kendi çağında nasılsa gene öyle olurdu; sözün kısası o Ariosto'nun söylediği gibidir: "Lo fece natura] e poi ruppe lo stampo". Eğer bu böyle olmamış olsaydı, düşüncelerinin diğer insanların düşünceleri gibi neden kaybolup gitmediği anlaşılamazdı.

Neredeyse her çağda, ister edebiyatta ister sanatta, eğer bütünüyle yanlış bir fikir, bir görenek yahut bir tarz revaçta ise onun hayranlık uyandırdığını görürüz. Vasat akıl sahipleri bunları nerede olursa olsun elde edip hayata geçirmek için mantık sınırlarının ötesinde bir gayret ve çaba sarf ederler. Ama akıllı adam bunlara kanmaz ve mete

2 Ortaçağda yaygın olan bir efsanenin, haçını sırtında taşıyan Mesih'in kapısının önünde soluklanmasına izin vermediği için dünyanın sonuna kadar yeryüzünde dolaş maya mahkûm edildiği söylenen merkezi figürü.

lik vermez, dolayısıyla o moda olan şeylere her zaman uzak ve mesafeli durur. Birkaç yıl sonra halk da işin iç yüzünü anlar ve hak ettiği ne ise ona o muameleyi gösterir; şimdi o artık herkesin güldüğü bir şey olup çıkmıştır ve bütün bu moda eserlerin herkesin hayranlığını celbeden renkleri çirkin biçimde inşa edilmiş duvardan düşen alçılar gibi birer birer dökülürler ve aynı şekilde harap viran durumda dırlar. Esaslı yanlışlığını n uzunca bir zamandır gizlice farkında olduğumuz bir fikrin nihayetinde bir dayanak bulmasına ve hem gürültüyle hem de alenen ilân edilmesine üzül- memeli, bilakis sevinmeliyiz. Nasıl olsa onun yanlışlığı kısa bir zaman sonra hissedilecek ve nihayetinde aynı şekilde hem gürültüyle hem de alenen ilan edilecektir. Değiş yerinde ise, sonunda patlayan bir çıban gibi bütün cüruf at ortaya saçılacaktır.

Kimliği meçhul bir eleştirmen tarafından yazılmış bir makaleyi yayma hazırlayıp neşreden adam, sanki onu kendisi yazmış gibi bundan sorumlu tutulmalıdır; nasıl ki işçileri tarafından yapılmış kötü bir işten bir usta yahut idareci sorumlu tutuluyorsa. Bu suretle o adam hak ettiği ne ise o şekilde muamele görecektir; törensiz merasimsiz bir başına kalacaktır.

Bir yazarın imzasını gizlemesi edebi bir sahtekârlıktır, ki derhal "Be adam, madem başka insanlara söylediğin şeyi kabule yanaşmıyorsun, ne diye tutmazsın o kara çalıcı dilini!" çığlıkları yükselir.

İmzasız bir eleştiri, ancak isimsiz bir mektup kadar müessirdir, ve bu yüzden aynı ihtiyatkârlıkla daha doğrusu güvensizlikle yaklaşılmayı hak eder. Yoksa gerçekte bir societe anonymi temsil eden bir adamın müstear ismini dostlarının dürüstlüğünün güvencesi olarak mı kabul etmek isteriz?

Yazarlar arasında var olan dürüstlük kırıntıları, başkalarının yazılarından yalan yanlış yaptıkları dürüstlükten uzak iktibas tarzında kolaylıkla görülebilir. Benim eserlerimden bütün pasaaların yanlış iktibas edildiğine şahit olurum, bunun tek istisnası benim (Die Welt als JVille und Vorstellung: vier Bücher; nebst einem Anhänge, der die Kritik der Kantischen Philosophie enthâlt ["İrade ve Tasavvur Olarak Dünya: Kant Felsefesi Üzerine Bir Eleştiri İhtiva Eden Bir Zeyille Birlikte, Dört Kitap"]) zeylimdedir ki, tamamen açık ve berraktır. Yanlış iktibasın nedeni çoğu kez dikkatsizliktir, bu tür kimselerin kalemi alışkanlık gücüyle yazılı veren önemsiz ve bayağı ifadeleri yazmak için kullanılmıştır. Kimi zaman yanlış iktibas benim yazdıklarımı geliştirmek isteyen birinin küstahlığından kaynaklanır; fakat çoğunlukla yanlış iktibas için kötü niyet yeterlidir; o zaman iğrenç ve aşağılık bir hilekârlıktan başka bir şey değildir ve o sahtekârlık yapan bir insan gibi dürüst bir insan olma karakterini ebediyen kaybeder.

* * * *

Üslup zihnin fizyonomisidir ve mizaç yahut kişilik için bedenın fizyonomisinden daha güvenli bir ipucu sunar. Bir başka kimsenin üslubunu taklit etmek bir maske takmaya benzer. Maske ne kadar güzel olursa olsun cansız olduğu için çok geçmeden yavan ve tahammül edilmez bir şey haline gelir; dolayısıyla tasavvur edilebilecek en çirkin çehre bile olsa değil mi ki canlıdır, daha iyidir. O nedenledir ki Latince yazan ve eski yazarların üslubunu taklit eden yazarlar esasen bir maskenin ardından konuşurlar; söyledikleri muhakkak ki işitilir, fakat fizyonomilerini —demem o ki üsluplarını— görmek mümkün değildir. Ne var ki kendi kendilerine düşünebilen -taklide yeltenecek kadar alçalmayacak-kimselerin, sözgelimi Scotus Erigena, Pet

rarcha, Bacon, Descartes, Spinoza ve daha birçoklarının Latince yazdıklarında üslubu müşahede etmek mümkündür.

Üslupta yapmacıklık gereksiz yere yüz ekşitmek gibi bir şeydir. Bir insanın yazdığı dil ulusunun fizyonomisidir; bu Greklerin dilinden Karayip Adaları'nın yerlilerinin diline kadar, büyük farklılıklar gösterir.

Bir başka yazarın üslubundaki kusurları araştırmaktan geri durmamalıyız, ta ki biz de aynı hataları kendi üslubumuzda işlemekten sakınabilelim.

Bir yazarın ürettiği şeylerin değerine dair geçici bir değerlendirmede bulunmak için üzerine düşündüğü mesele hakkında bilgi sahibi olmak ya da onun hakkında ne düşündüğünü bilmek gerekli değildir, böyle bir şey insanı onun eserlerinin tamamını okumaya zorlardı, fakat nasıl düşündüğünü bilmek yeterli olacaktır. Onun üslubu onun nasıl düşündüğünün, onun düşüncelerinin temel durumunun ve genel niteliğinin tam bir dışavurumudur. Üslup bir insanın, üzerine düşündüğü konu yahut o konu hakkında söyledikleri her ne olursa olsun, bütün düşüncelerinin şekli tabiatını —her zaman aynı kalması gerekir— ele verir. Üslup bir kimsenin bütün fikirlerinin, ne kadar çeşitli olursa olsun yoğrulup şekillendiği hamurdur. Eulenspiegel'e en yakın köye yürümesinin ne kadar zaman alacağı sorulup da görünüşte anlamsız gibi görünen "Yürü bakalım" cevabını verdiğinde maksadı bir insanın yürüyüşünden belirli bir zamanda ne kadar yol alacağını görmektir. Ve tıpkı bunun gibi bir yazarın birkaç sayfasını okuduğumda onun bana ne kadar yardım edebileceğini (beni nereye götürebileceğini) anlarım.

Her vasat yazar kendi tabii üslubunu maskeleyemeye çalışır, çünkü kalbinin derinliklerinde benim söylediğim şeyin doğruluğunu bilir. Bu onu her türlü dürüstlük yahut naiflik fikrinden vazgeçmeye zorlar ki, kendi üstünlükleri

nin farkında olan ve dolayısıyla kendilerine güvende herhangi bir noksanlıkları olmayan üstün kafalara mahsus bir ayrıcalıktır sözünü ettiğim nitelikler. Sözelimi sıradan akla sahip insanlar için düşündükleri gibi yazmaya karar vermek kesinlikle mümkün değildir; çünkü onlar böyle yapacak olsalar, eserlerinin muhtemelen çok basit ve çocukça görünebileceği gibi bir düşünce içerisindedirler ve böyle bir düşünce onlara zor gelir. Bununla beraber büsbütün değersiz olduğu söylenemez. Eğer dürüstçe çalışmaya koyul-salar ve gayet basit bir şekilde gerçekten düşündükleri sıradan fikirleri ifade etmeye çalışsalar, okunabilirler ve hatta kendi alanlarında öğretici bile olabilirler. Fakat onlar bunun yerine gerçekte göründüklerinden çok daha derin bir şekilde düşündükleri intibasını uyandırma, okuru buna inandırma gayreti içerisindedirler.

Neticede söylemeleri gereken şeyleri zorlama ve çetrefil bir dille söyler, yeni sözcükler uydururlar ve düşüncenin etrafında dolanan ve onun üzerini örten uzayıp giden cümleler kaleme alırlar. Söylemek istedikleri şeyi aktarıcı ve onun üzerini örtücü iki ayrı çabanın arasında bocalayıp dururlar. Derin ve allâme görünmek için onu muhteşem göstermeye çalışırlar ve böylelikle insanlarda elan algıladıklarından çok daha fazla şey olduğu fikrini uyandırırılar. Dolayısıyla kimi zaman düşüncelerini parça parça yazarlar, sözün kısası söylediklerinden çok daha fazlasını kasteder gibi görünen müphem, muğlak, paradoksal cümleler (bu yazım türünün en harikulade örneği Schelling'in Doğa Felsefesi üzerine incelemesinde bulunur) karalayiverirler; kimi zaman da ifadelerinin derin anlamını anlaşılabilir hale getirmek için sanki bir telâş ve heyecan havası oluşturmak lüzumlu imiş gibi düşüncelerini bir laf kalabalığıyla ve en tahammül edilmez tafsilatlarla ifade ederler; halbuki çok önemsiz olmasa da gayet basit bir düşüncedir söz konusu olan (Bunun sayılamayacak kadar çok örneği, Fichte'nin

halka mal olmuş eserlerinde ve isimleri zikre değmez başka yüzlerce zavallı mankafanın felsefi risalelerinde mevcuttur) ya da yazarken benzemeye çalışmaktan büyük zevk duydukları belli bir üslup —sözgelimi Kate 'xochae 'u— derin ve bilimsel bir üslup tutturmaya çalışırlar, öyle ki öbür tarafta okuyucu içi boş, düşünceden yoksun uzun dolambaçlı cümlelerin uyuşturucu etkisiyle azap ve işkenceler içerisinde kıvranır durur (Bunun örnekleri özellikle bütün Ölümlülerin en küstahlarının, Hegelcilerin genellikle Jahrbücher der wissenschaftlichen Literatur adıyla bilinen Hegel gazetelerinde bol miktarda bulunur) ya da entelektüel bir üslup hedeflerler, ki sanki bununla hedefleri insanları çıldırtmaktır, vs.

Sayesinde nascetur ridiculus musn geciktirmeye — böylesi şiddetli sancılardan sonra doğan bu küçük gülünç yarattığı gözlerden saklamaya— çalıştıkları bütün bu çabalar çoğu kez gerçekte kastettikleri şeyin anlaşılmasını güçleştirir. Ayrıca kendi başlarına hiçbir anlam ifade etmeyen, ne var ki belki bunlardan bir şey anlayacak birisi çıkar umuduyla kimsenin bir şey diyemediği cümleler, hatta uzun ve tekellüfü cümleler yazarlar. Bu tür çabaların tentelinde düşüncelerin yerine sözcükleri satmak için her zaman yeni yollar bulmak isteyen, yeni ifadeler ya da yeni bir anlamda kullanılan eski ifadelerle, her türden deyim ve terkipleri eğip bükmelerle işte bu denli acı verici biçimde hissettikleri şeyin eksikliğini telafi etmek için daha akıllı görünmekten başka bir derdi olmayan bıkip usanmaz bir çabadan başka hiçbir şey yoktur. Bu amacı göz önünde tutan yazarların önce bir başka üslubu ardından bir başkasını denemelerini görmek eğlendiricidir; böylelikle onlar akıllı maskelemeye çalışırlar. Bu maske tecrübesiz olanları belki bir müddet aldatabilir, fakat neticede bunun ölü bir maskeden başka bir şey olmadığı anlaşılır, o zaman bu bir eğlence konusu olur ve bir başkasıyla değiştirilir.

Bu tür bir yazarın kimi zaman sanki [şiddetli veya vahşi duygularla] sarhoşmuşçasına dithyrambos tarzında yazdığını görürüz; kimi zaman, hatta bir sonraki sayfada, tıpkı çağdaş kıyafetlere bürünmüş müteveffa Christian Wolf gibi, mutantan, tumturaklı, allâmece bir eda ile, bıktırıcı bir tafsilatçılıkla, kılı kırk yaran bir tahlil merakıyla yazar. Anlaşılmazlık maskesi en uzun ömürlü olanıdır; buna her zaman en mutlu sonuçlarıyla, ilk kez Fichte tarafından geliştirilip, Schelling'in kusursuz hale getirdiği, sonunda en yüksek zirvesine Hegel'de ulaştığı Almanya'da rastlanır sadece. Ne var ki yazmanın en kolay kimsenin anlayamayacağı şekilde yazmaktır; öte yandan derin meseleleri herkesin anlayacağı biçimde yazmaktan daha zor bir şey yoktur. Eğer yazar gerçekten akıllı ise yukarıda zikrettiğim bütün sanatlar lüzumsuzdur, çünkü o bir insanın olduğu gibi görünmesine izin verir ve Horatius'un söylediği şeyi bütün zamanlar için doğrular: *Scribendi recte sapere est et principium et fons*³.

Fakat bu yazarlar zümresi yerine bir başkası ikame edilemeyecek tek maden olan altının yerini tutmak için yüzlerce farklı terkip deneyen maden işçilerine benzerler. Tersine bir yazar kendisini gerçekte sahip olduğundan daha fazla akıl ve anlayışa sahipmiş gibi göstermeye kalkışma çabasıyla korumalıdır, onun kendisini en başta koruması gereken şey budur; çünkü bu okurda tam tersi yönde bir kuşku uyandırır, zira bir insan mahiyeti her ne olursa olsun her zaman gerçekten sahip olmadığı şeyi taslar. Ve işte bu sebepten ötürüdür ki, bir yazarı naif diye nitelendirmek onun için bir övgü ifadesidir, çünkü bu onun kendisini olduğu gibi gösterebileceğine —yahut göstermekten çekinmesine gerek olmadığına— delalet eder. Umumiyetle gay

3 "Sağduyu iyi üslubun kaynağı ve kökenidir"

rı tabii olan her şey, her yerde itici olurken; naiflik insanı her zaman kendisine cezbeder. Keza her gerçek düşünür düşüncelerini mümkün olduğunca saf, açık, belirgin ve veciz bir şekilde dile getirmeye çalışır. Bu yüzden ki basitlik her zaman sadece hakikatin değil, fakat aynı zamanda dehanın işareti olarak da kabul edilmiştir. Üslup, güzelliğini dile getirilmiş olan düşünceden alır, halbuki sadece düşünür gibi yapan —yani düşünürlük taslayan— yazarlar için düşüncelerin üsluptan dolayı güzel olduğu söylenir. Üslup düşüncenin silüetinden başka bir şey değildir; müphem yahut berbat bir üslupla yazmak bön veya insicamsız bir kafa anlamına gelir.

Şu halde birinci kural —hatta iyi bir üslup için neredeyse bu kendi başına yeterlidir— yazarın söyleyecek bir şeyinin olmasıdır. Ah, ne azim meseledir bu! Bu kuralın ihmali Almanya'daki, özellikle Fichte'nin döneminden bu yana filozof, genel olarak söylemek gerekirse, bütün düşünür yazarların en temel ayırt edici özelliğidir. Bütün bu yazarların söyleyecek hiçbir şeyleri olmadığı halde bir şeylere sahipmiş gibi gözükme arzusu hemen ilk bakışta kendisini ele verir. Bu üslupçuluk yahut yapmacıklık sözüm ona üniversite filozofları tarafından icat edilmiş bir şeydir ve her yerde hatta çağın birinci sınıf yazarlarında bile kendisini hemen hissettirir. Bu le stile empese denilen ve sözü gereksiz yere uzatan sıkıcı, hantal üslubun olduğu kadar, sanki iki hatta birçok anlama sahipmiş gibi görünen zorlama ve muğlak üslubun; aynı şekilde hiçbir faydası olmayan tumturaklı üslubun; son olarak değirmen taşı gibi boyuna dönüp duran ve tıpkı onun gibi sersemleten karmakarışık laf kalabalığının, bir türlü sonu gelmeyen saçma sapan gevezeliğin örtüsü altında en korkunç düşünce sefaletini gizleme tarzının anasıdır. Bu son olarak sözünü ettiğimiz türden yazılar saatlerce okunsa da içinden tek bir fikir, açık seçik ifade edilmiş tek bir düşünce yakalanmaz. Bu yazım

tarzını n en kusursuz örnekleri Halle'de yayımlanan Haileshen 'de, daha sonra Deutschen Jahrbücher denilen dergide bol miktarda mevcuttur. Sırası gelmişken geçmeyelim, Almanlar alışkanlığın zorlamasıyla bu her türden laf kalabalığını yazarın gerçekten ne demek istediğine dair en küçük bir fikir elde etmeksizin sayfa sayfa okurlar. Onu üzerine boş yere kafa patlatırlar ve onun bu zırvaları sırf yazmak için yazdığını fark etmezler.

Buna mukabil fikirce zengin iyi bir yazar hemen başından okurun güvenini kazanır; okur onun gerçekten ve içtenlikle söyleyecek bir şeyleri olduğuna inanır; ve bu akıllı okuyucuya yazarı dikkatli bir şekilde takip etme sabrı verir. Bu tür bir yazar her zaman kendisini en doğrudan ve en basit bir tarzda ifade eder, bunun tek nedeni onun gerçekten söyleyecek bir şeyleri olmasıdır; çünkü o okuyucuda başka bir şey değil, kendi kafasındaki düşüncüyü uyandırmayı arzu eder. Dolayısıyla o, Boileau ile birlikte diyebilir:

"Mapense e au grand, jourpartout s' offre et s'expose, Et mon vers, bien ou mal, dit toujours quelque chose;"

Buna mukabil daha önce sözü geçen yazarlar için aynı şairin sözleriyle ".Et qui parlant beaucoup ne disent jamais rien" (Çok şey konuşur ama asla hiçbir şey söylemez) denebilir. Keza kendilerini mümkün olduğu kadar belirgin bir şekilde ifade etmekten uzak durmak yine bu tür yazarların ayırt edici özelliğidir, öyle ki —bu yolla— ihtiyaç hâsıl olduğunda bir güçlükten yakayı sıyırmak —kaçacak bir delik bulmak— her zaman mümkündür, bu sebepten ötürüdür ki her zaman daha soyut ifadeleri seçerler. Oy-

4 "Düşünceleri her yerde gün ışığına açtı, ve şiiri her zaman, ama iyi ama kö tü, bir şeyler söyler."

sa akıllı insanlar daha somut ifadeleri tercih ederler daima; çünkü bunlar söz konusu meseleyi daha yakın bir görüş menziline (muhakeme alanına) taşırlar, ki bu her türlü ispatın temelidir.

Soyut ifadeleri tercih ediş çok sayıda misalle teyit edilebilir; aşağıdaki özellikle gülünç bir örnektir: Son on yılın Alman edebiyatında "neden olmak" (bewirken) yahut "meydana getirmek" (verursachen) yerine neredeyse her yerde "kayıtlamak" ya da "koşullandırmak" (bedingen) fiillerinin kullanıldığını görüyoruz. Daha soyut ve daha belirsiz olması nedeniyle [böyle bir tercih] ima ettiğinden daha azını söyler ve dolayısıyla her zaman geriye açık bir kapı bırakılmış olur; kabiliyetsizliklerinin gizli bilinci kendilerine belirli ifadelerin her türlüüne karşı sürekli bir korku esinlediği için bu arka kapı doğrusu onların işine gelir. Oysa başka uluslar için bu, edebiyatta ahmakça ve hayatta kötü olan her şeyi hiç vakit kaybetmeksizin taklit etmeye yönelik ulusal eğilimin bir neticesidir sadece; her iki durumda da bu onun yayılma hızıyla doğrulanır. İngilizler gerek yazdıklarında gerekse yaptıklarında kendi yargılarına bağlıdırlar; fakat bu başka hiçbir ulus hakkında Almanlar için olduğu kadar geçerli değildir. Sözünü ettiğimiz bu durumun neticesinde "neden olmak" ve "meydana getirmek" fiilleri son on yılın edebiyatında neredeyse bütünüyle kalkmıştır ve insanlar her yerde "koşullandırmaksan dem vurmaktadır. Bu durum karakteristik biçimde gülünç olduğu için zikre değerdir.

Günübirlik yazıp çizenlerin kalem ellerindeyken, ancak yarı yarıya akılları başındadır ki bu durum onların akıl eksikliğini ve yazılarının usandırıcılığını izah eder; haddizatında kendi sözlerinin anlamını kendileri de anlamazlar.

çünkü ifadeleri kalıp olarak alırlar ve onları bellemeye çalışırlar. Bu sebepten ötürüdür ki yazarlarken bir araya getirdikleri şey sözcüklerden ziyade ifadelerdir; phrases banales (basmakalıp ifadeler). Bu da onların en ziyade ayırt edici özelliklerinin, açık seçik ifade edilmiş düşünce eksikliğinin nedenini izah eder; esasen onlar düşüncelerine damgasını vuracak —böyle bir— kalıptan yoksundurlar, onların kendilerine ait açık düşünceleri yoktur; bunun yerine onlarda sözcüklerin, yaygın ifadelerin, iyice aşınmış konuşma tabirlerinin ve moda tabirlerin belirsiz, karanlık iç içe geçişlerini buluruz. Neticede onların bu sisli buğulu yazım tarzları eski usulle yapılmış baskıya benzer.

Diğer yandan akıllı insanlar yazdıklarında bizimle gerçekten konuşurlar ve bu sebepten ötürü hem bizim ilgimizi çekmeye, hem de bizi eğlendirmeye muvaffak olurlar. Sadece akıllı yazarlar kullanımlarına hakkıyla dikkat ederek sözcükleri bir araya getirir ve onları titizlikle seçerler. O nedenledir ki, onların üslupları ile yukarıda sözü edilen yazarlarınkı arasında, gerçek bir ressam elinden çıkmış bir resimle bir şablon marifetiyle yapılmış basmakalıp tablo arasındakine benzer bir ilişki vardır. Birinde her bir sözcük, tıpkı her bir fırça darbesi, gibi özel bir anlama sahiptir oysa diğerinde her şey mekanik biçimde yapılmıştır. Aynı ayırım müzikte de gözlemlenebilir. Çünkü dehanın eserlerini her zaman ve her yerde kendine mahsus biçimde mümtaz kılan, bir bakışta ayırt etmemizi mümkün kılan aklın her yerde mevcudiyetidir; Lichtenberg'in gözlemi, yani Garrick'in⁵ ruhunun vücudunun bütün kaslarında mevcudluğu tespiti de buna benzer.

5 David Garric (1716-1779). Meslek hayatına şarap tüccarı olarak başlayıp, III. Richard'daki rolüyle üne kavuşmuş İngiliz aktör. Daha sonra Dr. Samuel Johnson'ın çevresinde yer almış ve ömrünün son yıllarında hatırı sayılır bir servetle Hampton'a çekilip komediler ve Farslar yazmıştır.

Yukarıda sözü edilen yazıların usandırıcılığını gelince, bu konuda genel olarak iki tür usandırıldıktan — nesnel ve öznel usandırıcılıktan— bahsetmek mümkündür. Nesnel usandırıcılık biçimi, konuştuğumuz şeye dair eksiklikten, vuzuhsuzluktan —bir başka söyleyişle yazarın ifade edecek mükemmelen açık bir fikre yahut bilgiye sahip olmamasından— kaynaklanır. Çünkü eğer bir yazar herhangi bir konuda açık bir fikre yahut bilgiye sahipse, onu ifade etmek, insanlarla paylaşmak onun en başta gelen amacı olacak ve bu amacı hep göz önünde bulundurarak çalışacaktır; dolayısıyla ortaya attığı fikirler her zaman her yerde açık seçik ifade edilecektir, öyle ki ne lüzumsuz tafsilatlara boğulacak, ne anlamsızlıkla ve vuzuhsuzlukla malul olacak ne de usandırıcı olacaktır. Hatta en temel fikri yanlış olsa bile, böyle bir durumda dahi o açık seçik düşünülmüş ve üzerine kafa yorulmuş olacaktır; bir başka söyleyişle en azından şeklen doğru olacak ve ortaya konulan şeyin her zaman bir değeri olacaktır. Buna mukabil aynı sebepten ötürü nesnel olarak yorucu bıktırıcı olan bir eserin hiçbir zaman bir kıymeti olmaz. Keza öznel usandırıcılık sadece izafidir. Bunun nedeni, okurun eserin konusuna ilgi duymaması ve ilgi duyduğu şeylerin de çok sınırlı bir mahiyete sahip olmasıdır. Dolayısıyla en kusursuz eser şu veya bu kimse için öznel olarak usandırıcı gelebilir ve tam tersine, en berbat eser şu veya bu kimse için öznel olarak oyalayıcı yahut eğlendirici olabilir: Çünkü ya kitabın konusu ya da yazarı ilgisini çekiyordur.

Keşke Alman yazarlar, bir insanın eğer mümkünse büyük bir kafa gibi düşünmesi buna mukabil başka her insan ile aynı dili konuşması gerektiğinin farkına varmış olsaydılar! Kim bilir ne büyük bir faydası olurdu bunun onlara... İnsanlar olağanüstü şeyleri söylemek için herkesin

kullandığı dilli kullanmalılar, fakat tam tersini yapıyorlar. Hiçbir kıymeti olmayan fikirleri muhteşem, mutantan sözcüklere büründürmeye çalıştıklarına ve çok sıradan düşüncelerine en acayip, en işitilmedik, en yapmacıkken nadir ifadeleri giydirdiklerine tanık oluyoruz. Cümleleri sürekli olarak yerden bir metre yüksekte cambaz ayakları üzerinde dolaşır durur. Tumturaklı ifadelerden hoşlanmalarına ve genellikle mutantan, mübalağalı, kibirli-kurumlu, hakikatsiz ve cambazına üslupla yazmalarına gelince, bu konuda onların pirleri, dostu Falstaff tarafından bir keresinde, dayanamayıp "Ne söyleyeceksen (bu dünyadan bir) adam gibi söyle" diye kendisinden ricada bulunulan Pistol'dür.

Alman dilinde Fransızların stile empese tabirine tam olarak karşılık gelen herhangi bir ifade yoktur; fakat sözü edilen şeyin kendisi alabildiğine yaygındır. Gayrı tabilikle yahut yapmacıklıkla birleştiğinde, toplum içi münasebetlerde suni aidiyet, debdebe ve doğallıktan uzaklık ne ise, bu da edebiyatta odur ve aynı derecede tahammül edilmezdir. Akıl yoksunluğu [zihin kütlüğü] üzerine bu elbiseyi geçirmeye teşnedir; nasıl ki günlük hayatta karşılaştığımız budala kimseler yapma bir ağır başlılığa ve şekilperestliğe düşkündürler.

Bu yapmacık, tumturaklı üslupla yazan bir yazar ayak takımı yerine konulmaktan veya böyleleriyle karıştırılmaktan korktuğu için kendisini cicili bicili elbiselerle süsleyip püsleyen kimseye benzer: Bir tehlike ki en berbat giysileri içerisinde bile olsa bir soylu asla korkmaz. Dolayısıyla nasıl ki ayak takımından birisi elbiselerindeki belli bir şatafat, gösteriş ve tire a quatre epingles (İki dirhem bir çekirdek görünme arzusuyla) tanınırsa, sıradan bir yazar da üslubuyla kendisini ele verir.

Eğer bir insanın söyleyecek ve söylenmeye değer bir şeyi varsa, onu yapmacık deyimlerle sarıp sarmalamaya, çetrefil ifadelere ve bilmecemsi kinayelere büründürmeye ihtiyaç duymaz; fakat o kendisini basit, açık ve naif bir üs

lupia ifade ederek doğru etkiyi uyandıracığı, böyle bir üslubu tercih ettiğinden ötürü amacına ulaşmaktan geri durmayacağı konusunda emindir. Yukarıda sözü edilen suniliklere başvuran bir yazar fikir, akıl ve bilgi sefaletini ele vermiş olur.

Bununla beraber bir insanın tam olarak konuştuğu gibi yazmaya kalkışması da bir hatadır. Her yazım tarzı haddizatında her türlü üslubun atası olan abidevi-görkemli üslup ile belli bir akrabalık bağına sahip olmalıdır; dolayısıyla bir kimsenin konuştuğu gibi yazması neredeyse tersi kadar, yani yazdığı gibi konuşmaya çalışması kadar kusurludur. Bu yazarı ukala yapar ve aynı zamanda anlaşılmasını güçleştirir.

Anlatım muğlaklığı ve vuzuhsuzluk her zaman ve her yerde çok kötü bir işarettir. Bu türden yüz vakadan doksan dokuzu düşünce vuzuhsuzluğundan kaynaklanır; bu da neredeyse her zaman düşüncenin kendisinde esaslı biçimde yanlış ve çelişkili, uyuşmaz bir şeyin varlığına delalet eder. Zihinde doğru bir düşünce uyandığında hemen (kendisi için) anlatım sarahati aramaya başlar ve çok geçmeden ona ulaşır, çünkü açık düşünce uygun ifadesini çok kolay bulur.

Düşünme kabiliyetine sahip bir insan her zaman kendisini açık, sarih, anlaşılabilir ve kapalıktan uzak sözcüklerle ifade edebilir. Güç, karanlık ve çetrefil ifadelere başvuran yazarlar kesinlikle söylemek istedikleri şeyin ne olduğunu tam olarak bilmiyorlardır. Onun hakkında belki sadece müphem bir bilince sahiptirler ki hâlâ kendisini düşünceye yerleştirmeye (düşünce olarak şekillendirmeye) çabalar; keza bunlar aynı zamanda gerçekte söyleyecek hiçbir şeye sahip olmadıklarını kendilerinden ve başka insanlardan gizlemeyi arzu ederler. Tıpkı Fichte, Schelling ve Hegel gibi bunlar da bilmedikleri şeyi biliyormuş, düşünmedikleri şeyi düşünmüş ve söylemedikleri şeyi söylemiş gözükmek sevdasındadırlar.

O halde söyleyecek, aktaracak gerçek bir şeye sahip olan bir insan onu açık seçik bir tarzda, olabildiğince kapalılıktan uzak bir üslupla ifade etmeye çalışmaz mı? Quintilianus daha önce söylemişti: "Plerumque accidii utfacili- ora sint ad intelligendum et lucidiora multo, quae a doctis- simo quoque dicuntur... Erit ergo etiam obscurior, quo quisque deterior" ⁶

Bir yazar bilmecemsi ifadelerden [muammalarla bezeli bir üsluptan] kaçınmalı, gerçekten söyleyeceği bir şey var mı, yok mu bunu tam olarak bilmelidir. Alman yazarları bu kadar küt ve bön yapan şey ifade belirsizliğidir. Bunun tek istisnası bir insanın ifade etmek istediği şeyin şu veya bu bakımdan uygun olmayan bir mahiyete sahip olduğu durumlardır. Nasıl ki abartılı herhangi bir şey genellikle yazarın hedeflediği şeyin tam tersini meydana getirirse, sözcükler de düşünceyi anlaşılabilir hale getirmeye, ancak belli bir dereceye kadar hizmet eder. Eğer sözcüklere bundan daha fazla yüklenilirse (ya da sözcükler bu sınırın ötesine taşacak şekilde üst üste yığılırsa) ifade edilecek, aktarılacak düşünceyi daha da karanlık hale getirirler. Bu hedefi tam on ikiden vurmak bir üslup meselesi ve ayırt etme melekesinin işidir; çünkü her lüzumsuz sözcük amacının tahakkukuna mani olacaktır. Voltaire şu cümleyle bunu söylemek istiyordu: L'adjectif est l'ennemi du substantif. (Fakat doğrusunu söylemek gerekirse, yazarların çoğu lüzumsuz sözcüklerle düşünce sefaletlerini gizlemeye çalışırlar.)

Dolayısıyla okunmaya değer olmayan her türlü tafsilatçılıktan ve anlamsız gözlemleri birbiri ardına sıralamaktan kaçınmak gerekir. Bir yazar okurunun zamanı, yoğunlaşma gücü ve sabrı konusunda hasis davranmalıdır [bu

6 "Yüksek eğitim görmüş bir insanın söylediği şeyler genellikle anlaşılması daha kolay ve daha açık şeylerdir... Bir insan ne kadar az eğitim görmüş ise o kadar karanlık ve anlaşılmaz yazacaktır.

7 "Sıfat ismin düşmanıdır

konularda okuru gereksiz yere zorlamamalıdır]; bu suretle o okuru önündeki şeyin titiz ve dikkatli bir okumaya değer olduğuna ikna eder ve onun için harcadığı emek ve çabayı kendisine fazlasıyla ödeyeceğine inandırır. Söylemeye değer olmayan bir şeyi yazmaktansa iyi bir şeyi söylemeden geçmek her zaman daha akıllıcadır. Bunun tam tatbiki Hesiodos'un şu düsturudur: Pleon haemisu pantos . Esasen her şey söylenmez. Le secret pour itre ennuyeux, c est de tout dire. Dolay ısı yla eğer mümkünse sadece öz! Sadece cevher! Sadece temel mesele! Asla okurun kendi kendine düşüneceği hiçbir şeye yer verme!

Küçük bir düşünceyi anlatmak için çok sayıda sözcük kullanma her zaman, her yerde vasatlığın en şaşmaz işaretidir; buna mukabil çok sayıda düşünceyi birkaç sözcüğe giydirmek seçkin kafaların hiçbir zaman aldatmayan belirtisidir.

Çıplak hakikat her zaman en güzelidir ve ifadesi ne kadar basit ise bırakacağı izlenim de o kadar derindir. Bunun nedeni kısmen dinleyicinin zihnini, ikincil düşüncelerle dikkati dağılmış olmaksızın, doğrudan ele geçirmesidir ve kısmen de retorik yahut belagat sanatlarıyla ifsat edilmediğini yahut aldatılmadığını, bilakis bütün tesirin şeyin kendisinden geldiğini hissetmesidir. Sözelimi insan hayatının boşluğunu hangi haykırış Eyüp Peygamber'inkinden daha güzel ifade edebilir? Homo, natus de muliere, brevi vivit tempore, repletus multis miseriis, qui, tanquam flos, e gre ditur et conteritur, et fugit velut umbra.⁹

Bu sebepten ötürüdür ki Goethe'nin naif şiiri, Schilleren belagat sanatlarına dayalı şiirinden kıyas kabul et

8 "Yarım bütünden daha fazladır

9 Ya da şöyle: Sözelimi insan hayatının boşluğu üzerine hangi haykırış Eyyub Peygamberin şu sözlerinden daha dokunaklı, daha etkileyici olabilir?

"İnsan ki kadından doğmuştur, günleri kısadır ve sefaletle doludur. Bir çiçek gibi topraktan çıkar, vurulur gider. Bir gölge gibi kaçar ve asla durduğu yerde durmaz

mez derecede daha büyüktür. Yine bu sebepten ötürü birçok halk şarkısı üzerimizde bu kadar büyük bir tesir bırakır. Bir yazar her türlü lüzumsuz belagat sanatlarından, her türlü mübalağadan kendisini korumalıdır ve genel olarak, tıpkı mimaride olduğu gibi, süslemede aşırıktan, her türlü ifade fazlalığından kaçınmalıdır; bir başka söyleyişle o üslupta edebi-iffeti hedeflemelidir. Fazla ve lüzumsuz olan her şey —kaçınılabilecekken kullanılan her sözcük— zararlı bir etki meydana getirir. Basitlik ve naiflik kanunu güzel sanatların tümü için geçerlidir, çünkü en yüce olan şeyle kabili teliftir (yani aynı zamanda hem basit hem yüce olmak mümkündür).

Gerçek ifade kısalığının en başta gelen şartı söylenmeye değer şeyi ve sadece onu söyleyen, buna mukabil herkesin kendi kendine düşünebileceği şeylere dair her türlü tafsilatlı açıklamadan uzak duran, bunda titizlenen insandır; bir başka şekilde söylemek gerekirse bu, insanın lüzumlu olan ile fuzuli olan arasında doğru ayırım yapmasına dayanır. Diğer yandan bir kimse asla sarahat ve vuzuhu, dilbilgisi kuralları şöyle dursun, kısa ve öz olma uğruna kurban etmemelidir. Biraz daha az sözcük kullanmak uğruna bir düşüncenin ifadesini zayıflatmak (ifade bakımından yoksullaştırmak) yahut bir cümlenin anlamını karartmak veya bozmak hazin bir yargı yoksunluğunu gözler önüne serer. Fakat bu tam da bugünlerde bunca rağbet bulmuş olan sahte vecizlik (yanlış düşünülen kısalık ve özlük) anlayışının yapmaya çalıştığı şeydir, çünkü yazarlar bu uğurda sadece amaca uygun sözcükleri değil, en temel dilbilgisi ve mantık kurallarını bile ihmal edebilmektedirler...

Bu tür yazarlar sadece tek bir fiile yahut sifata farklı farklı görevler yükleyerek bir sözcüğü hafzetmekle okuru deyiş yerinde ise karanlıkta el yordamıyla yolunu bulmaya zorlamamakta, fakat aynı zamanda budalaca bir gayretkeşlikle ifade kısalığı ve üslup vecizliği olarak kabul et

tikleri şeyi meydana getirmek amacıyla birçok bakımdan hiç yakışık almayan bir kelime ekonomisi de uygulamaya kalkışmaktadırlar. Bütün bir cümleye ışık tutabilecek bir şeyi atlayarak cümleyi okurun tekrar tekrar düşünerek çözmeye çalıştığı bir bilmeceye, bir muammaya dönüştürmektedirler.

Üsluba kısalık ve özlüğü veren, onu veciz ve birçok anlama gebe kılan şey düşüncenin ağırlığı ve kıymetidir. Eğer bir yazarın fikirleri önemli, aydınlatıcı ve genel olarak aktarılmaya değer ise, bunlar zorunlu olarak cümleleri dolduracak kadar cevher ve malzemeye sahip olacaklardır, ki cümlelere anlatım kazandıran, bütün parçalarını hem dilbilgisi kuralları hem de şifahi bakımdan eksiksiz kılan bunlardır; bu o kadar böyledir ki kimse artık bu cümleleri asla sathi, boş ya da yavan bulmayacaktır. Dolayısıyla her zaman sözcüklerin ve deyimlerin seçiminde titiz davranılmak, cümlelerin kısa ve çok anlamlı olmalarına özen gösterilmeli, böylelikle düşüncenin anlaşılabilir ve kolay anlatım bulmasına izin verilmelidir.

Bu yüzden bir yazar sözcüklerini ve söyleyiş biçimlerini daraltmak yerine düşüncelerini genişletmeye çalışmalıdır. Eğer bir insan hastalıktan iyice zayıflamış ve artık eski elbiseleri çok büyük gelmeye başlamış ise, çare onları kesip daraltmak değil, fakat sağlığına kavuşarak eski beden yapısını tekrar bulmasıdır, ki o vakit bunlar onun üzerine tam olarak oturacaktır.

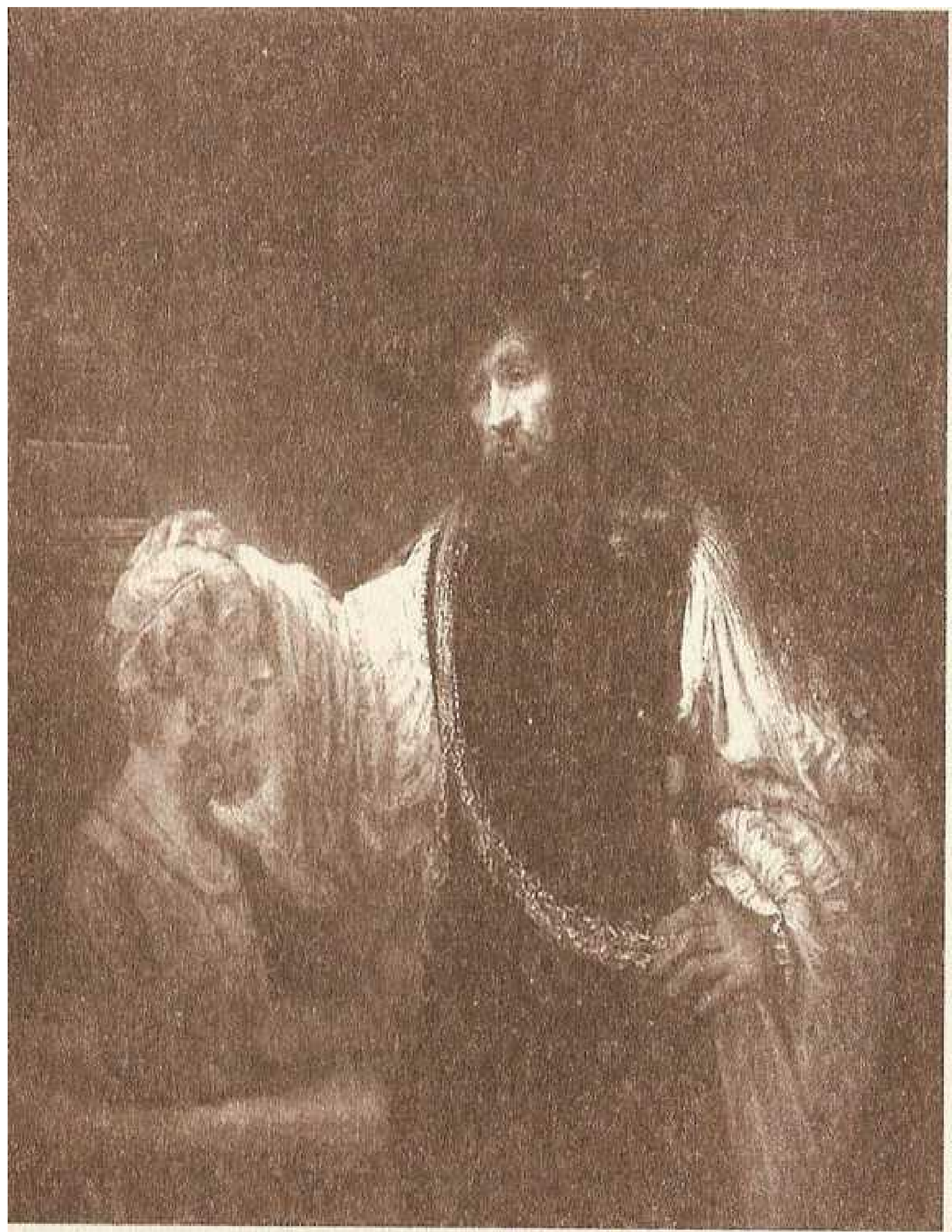
* * * *

Alman edebiyatında bir üslup hatası olan öznellik edebiyatın gittikçe yozlaşan durumu ve eski dillerin ihmal edilmesiyle gitgide daha da yaygın bir hal almaktadır. Öznellikle demek istediğim bir yazarın kastettiği ve söylemek istediği şeyi bilmesinin kendince yeterli olduğunu düşünmesi ve demek istediği şeyi okurun keşif gücüne bırakma

sidir. Okuru düşünerek kendisini sıkıntıya sokmaksızın, sanki tek yanlı bir konuşmayı sürdürüyormuş gibi yazar; halbuki bu bir çift taraflı konuşma, dahası okurun soruları işitilemeyeceği için kendisini çok daha açık bir şekilde ifade etmesi gereken bir diyalog olmalıdır. İşte bu yüzden üslup öznel değil nesnel olmalıdır ve nesnel olması için de sözcüklerin doğrudan doğruya okuru yazarla tam olarak aynı şekilde düşünmeye zorlayacak şekilde seçilmesi gerekir. Bu ancak yazarın, çekim kanununa tabi oldukları ölçüde düşüncelerin kafadan kâğıda, kâğıttan kafaya olduğundan daha kolay bir şekilde geçmesi gerektiğini aklında tutması halinde mümkün olabilir. Dolayısıyla kâğıttan kafaya yolculuğa yazar elinin altında bulunan her türlü araçla katkıda bulunmalıdır. Yazar bunu yaptığında sözcükleri, tıpkı tamamlanmış yağlıboya bir resmin etkisi gibi, tamamen nesnel bir etkiye sahip olacaktır; buna mukabil öznel üslup etkisi bakımından ancak duvardaki lekeler kadar açık ve belirgin olacaktır ancak hayal gücü bunlarla tesadüfen uyanmış kimse bu figürleri görebilecektir; diğer insanlar ise sadece lekeleri ayırt edebilecektir. Sözü edilen bu ayırım genel olarak her yazım üslubu için geçerlidir ve çoğu kez belirli durumlarda karşılaşılır; sözgelimi yeni yayınlanmış bir kitapta okudum: Mevcut kitapların sayısını artırmak için yazmadım. Bu yazarın göz önünde bulundurduğu şeyin tam tersi anlamına gelir ve o ölçüde de saçmadır.

Dikkatsiz özensiz yazan bir yazar daha başından kendi düşüncelerine kendisinin çok değer vermediğini iş¹ pat etmiş olur. Onlara uygun gelecek en açık, en güzel ve en güçlü ifadeyi arayıp bulmak için gerekli olan tükenmez sabrın içimizde uyanması ancak düşüncelerimizin doğruluğuna ve önemine ikna olmak suretiyle mümkündür; nasıl ki insan kutsal kalıntıları yahut paha biçilmez derecede kıymetli sanat eserlerini altın yahut gümüş mahfazalara koyar.

Bu sebepten ötürüdür ki eski yazarlar —düşünceleri kendi sözcükleriyle ifade edilmiş olduğundan binlerce yıllık dönemleri aşip gelmiştir ve dolayısıyla saygın klasik unvanını taşırlar—evrensel bir özenle yazmışlardır. Haddizatında Platon'un Devlet' ine girişini farklı değişikliklerle yedi kez yazdığı söylenir. Buna mubakil Almanlar, tıpkı giyim kuşamlarında olduğu gibi, yazımda da üslup ihmalleriyle diğer bütün uluslardan daha fazla göze çarparlar ki her ikisi de Alman ulusal karakterinin temelini teşkil eden özensizlik ve ihmalkârlığın tezahürleridir. Nasıl ki giyim kuşama özen göstermeme bir insanın içinde bulunduğu topluluğu hafife aldığı ele verirse, aceleci, özensiz, kötü bir üslup da yazarın okura sarsıcı saygısızlığını gösterir ki o da böyle bir kitabı okumamakla bu saygısızlığı haklı olarak cezalandırır.

Rembrandt, Homeros'un Büstünün Önünde Aristoteles

Rembrandt, Peygamber Yetemya Kudüs 'ün yok oluşunun yasını tutuyor.

DÜŞÜNMEK ÜZERİNE

Bir kütüphane çok geniş olabilir; fakat eğer düzensiz ise küçük ama derli toplu bir kütüphane kadar kullanışlı ve yararlı değildir. Benzer şekilde, bir insan çok büyük bir bilgi yığına sahip olabilir, fakat kendi kendisine üzerinde düşünerek bu bilgiyi gerektiği gibi işlememişse, tam olarak üzerinde düşünülmüş çok daha küçük bir bilgi miktarından daha kıymetsizdir. Çünkü bir insan ancak dört bir taraftan topladığı bilgiyi bir araya getirip bildiği şeyleri bir doğruyu diğeriyle mukayese ederek terkip haline getirdiği zaman ona tamamen hâkim olur ve onu kendi gücüne-melekesine dönüştürür. Bir insan bilmediği bir şeyi zihninde evirip çeviremez, düşünemez; bu yüzden önce bir şeyi öğrenmelidir; fakat bir insan ancak üzerine düşündüğü şeyi bilir.

Okumak ve öğrenmek herhangi bir kimsenin kendi özgür iradesiyle yapabileceği şeylerdir; fakat düşünmek böyle değildir. Düşünme tıpkı bir ateş gibi bir cereyanla yahut hava akımıyla tutuşturulmalı ve konuya duyulan bir ilgi ile desteklenmelidir. Bu ilgi bütünüyle nesnel yahut tamamen öznel türden olabilir. Bu sonuncusu bizi şahsen ilgilendiren şeylerde ortaya çıkar, fakat nesnel ilgi doğası gereği düşünen ve düşünme kendileri için nefes almak ka

dâr tabii bir şey olan kafalarda ve sadece onlarda bulunur; fakat bunlar seyrek rastlanan kimselerdir. Bu sebepten ötürüdür ki okur-yazar kimselerin çoğu bundan çok az nasiplenmiştir.

Düşünmenin ve okumanın insan zihni üzerinde meydana getirdiği etkiler arasındaki fark varılamayacak kadar büyüktür. Zihinler arasında bir insanı düşünmeye diğerini okumaya götüren asli farklılık bu yüzdendir ki sürekli olarak büyür. Okumakla insanın o an içinde bulunabileceği ruh haline ve temayülüne yabancı olan düşünceler zihni zorla ele geçirir ve üzerine damgasını bastığı balmumuna mühür ne kadar yabancıysa bu düşünceler de zihne o kadar yabancıdır. Böylelikle zihin bütünüyle dışarıdan gelen zorlama altındadır; şunu veya bunu düşünmeye zorlanır, her ne kadar o an için böyle bir şeye zerrece eğilimi yahut isteği yok ise de...

Fakat bir insan kendi kendisine düşününce o an için ya çevresi ya da zihnine düşen belli bir şey tarafından belirlenmiş olan kendi sevki tabisini takip eder. İnsanın görünür çevresi zihne okuma gibi tek bir belirli düşünceyi zorlamaz, ona sadece doğasına ve mevcut ruh haline uygun olan şey üzerine düşünmeye götürecektir malzemeyi ve vesileyi sunar. Dolayısıyla çok okumanın zihni her türlü esneklikten yoksun kılmasının nedeni budur; bu tıpkı bir çelik yayı sürekli tazyik altında tutmak gibidir. Eğer bir insan düşünmek istemezse bunun en güvenli yolu yapacak başka bir şeyi olmadığı zaman eline bir kitap almaktan geçer.

Eğitimin insanların çoğunu fitraten olduklarından daha ahmak ve budala yapmasının ve yazdıklarını herhangi bir başarı kazanmaktan alıkoymasının sebebini açıklayan işte bu alışkanlıktır. Pope' un şu dizesinde söylediği gibi kalırlar:

"For ever reading, never to be read" (Dunciad iii. 194.)¹ Kalırlar.

Eğitimli öğrenimli insanlar kitapların içindekileri okuyanlardır. Düşünürler, dâhiler ve dünyayı aydınlatıp insan soyunun ilerlemesine katkıda bulunmuş olanlar, doğrudan tabiat kitabından yararlananlardır.

* * * *

Eğer bir insanın düşünceleri içinde hakikati ve hayatı barındıracaksa, bunlar onun kendi temel düşünceleri olmalıdır . Çünkü onun gerçekten ve tamamen anlayabildiği bunlardır. Başkalarının düşüncelerini okumak, kişinin davet edilmediği bir yemeğin artıklarını alması yahut bir yabancıнын yırtık dökük elbiselerini üzerine geçirmesi gibidir.

Okuduğumuz düşünce ile içimizde uyanan düşünce arasındaki ilişki, tarih öncesi zamanlardan kalma bir bitkinin fosilleşmiş kalıntısının baharda tomurcuklanan bir bitkiyle ilişkisi gibidir.

* * * *

Okumak bir kimsenin kendi düşünceleri yerine bir ikameden başka bir şey değildir. Bir insan böylelikle düşüncelerinin denetlenmesine izin verir.

Bunca kitap ne kadar çok yanlış yolun olduğunu ve eğer bunlardan herhangi birisini takip etse ne kadar çok insanın yanlış yola düşebileceğini göstermekten başka bir işe

1 "Mütemadiyen okurlar, [bu yüzden] hiç okunmazlar."

2 Ya da: "İçinde hakikati ve hayatı barındıran sadece ve sadece bir insanın kendi temel düşünceleridir."

yaramaz. Fakat kendi dehasının kılavuzluğunda ilerleyen, bir başka söyleyişle, kendi kendisine düşünen, dışarıdan hiçbir zorlama olmaksızın ve doğru bir şekilde düşünmesini öğrenmiş insan, kendisini doğru yoldan saptırmayacak şaşmaz bir pusulaya sahiptir. Bu yüzden bir insan ancak kendi düşüncelerinin kaynağı kurduğu zaman okumalıdır ki çoğu zaman en iyi kafaların durumu bu merkezdedir.

Diğer yandan bir kimsenin eline bir kitap alarak kendi öz malı olan düşüncelerini ürkütüp kaçırmaması en büyük günahtır. Bunun tabiattan yüz çevirip ölü bitkiler müzesini seyretmeye giden yahut harikulade bir manzarayı bir taş baskıdan veya gravürden incelemeye çalışan bir adamdan farkı yoktur.

Bir insan kendi kendisine düşünerek bir hayli zaman ve çaba sarf ettikten, düşüncelerini bıkmadan usanmadan birbirine uladıktan sonra bir parça doğruya veya bir fikre ulaşmış olabilir; ama böyle olmayabilir ve aynı şeyi kendisini bunca Zahmete sokmaksızın bir kitapta hazır olarak bulabilirdi. Böyle de olsa, eğer ona kendi kendisine düşünerek ulaşmış ise bu bin kere daha kıymetlidir. Bilgimizi anca! bu şekilde elde etmemiz halinde, elde ettiğimiz şey bütün düşünce sistemimizin bütünleyici bir parçası, canlı bir uzvu haline gelir; böylelikle bildiklerimizle tam ve sağlam bir ilişki içerisinde bulunur; bütün sonuçlarıyla (daha doğrusu tazammunlarıyla) esaslı bir şekilde ancak böylelikle anlaşılır. Kendi düşünme tarzımızın rengini, ayırtısını ve damgasını ancak böylelikle taşır; ve böylelikle tam zamanında, tam da gereksinim duyulduğu anda ortaya çıkar; bağlandığı yere sapasağlam bağlanır ve asla unutulmaz. Bu, Goethe'nin gerçekten sahip olabilmemiz için mirasımızı kendi alın terimizle kazanmamız yolundaki tavsiyesinin mükemmel tahakkuku, hatta yorumudur:

Was due ererbt von deinen Vatern hast\ Erwirb es um es zu besitzen.

Kendi kendisine düşünmesini öğrenmiş bir insan kendi kanaatlerini kendisi oluşturur, otoritelere daha sonra, bunlara ve kendisine olan inancını güçlendirmek dışında başka bir şeye hizmet etmedikleri zaman başvurur. Halbuki kitap-filozofu yola bu otoriteleri koltuğunun altına almadan çıkmaz. Başka insanların kitaplarını okur, onların kanaatlerini toplar ve böylelikle kendisi için bir bütün oluşturur ki mahiyetine ve teşekkülüne akıl erdiremediğimiz bir robota (Gr. automaton) benzer. Buna mukabil kendi kendisine düşünmesini öğrenmiş insan tabiatın vücuda getirdiğine benzer kanlı canlı insana benzer. Çünkü eser tıpkı bir insan gibi vücut bulur; düşünen kafa dışarıdan gebe kalır ve daha sonra onu rahminde taşır ve zamanı gelince doğurur. Safi öğrenilmiş doğru bize suni bir uzuv gibi bağlıdır, takma bir diş yahut yapıştırma bir burun ya da en iyi haliyle bir başkasının etinden yapılma bir burun gibi; o sadece takıldığı veya tutturulduğu için bize bağlıdır; halbuki bir kimsenin kendi kendine düşünerek elde ettiği doğru, tabii bir uzuv gibidir: Gerçekten bize ait olan sadece odur. Burada düşünen insan ile öğrenimden geçmiş olmaktan başka bir meziyeti olmayan insan arasındaki farka temas ediyoruz. Dolayısıyla kendi kendisine düşünmesini öğrenmiş bir insanın zihni kazanımları güzel bir resme benzer ki ışık ve gölge yerli yerinde, açıklık ve koyuluklar yumuşak, renk uyumu mükemmeldir; tek kelimeyle o hayata sadıktır. Halbuki bütün meziyeti öğrenim görmüş olmaktan ibaret olan adamın zihinsel kazanımları her türlü renkle kaplı, olsa olsa sistematik biçimde düzenlenmiş, fakat uyumdan, bağıntıdan ve anlamdan yoksun büyük bir palete benzer.

Okumak kişinin kendi kafası yerine başka birisinin kafasıyla düşünmesidir. Fakat kişinin kendi kendisine düşünmesi tutarlı bir bütünü, bir sistemi -her ne kadar o tam anlamıyla eksiksiz bir sistem olmasa da- geliştirmek için çabalamasıdır. Ve bunu başka hiçbir şey, sürekli okumak suretiyle, başkalarının düşüncelerinin cereyanını güçlendirmek kadar engellemez. Değişik değişik kafalardan çıkan bu düşünceler, farklı sistemlere ait olmaları, farklı renkler taşımaları nedeniyle, hiçbir zaman kendiliklerinden bir düşünce, bilgi, anlayış yahut kanaat birliğine ulaşmazlar; tersine kafayı Babil Kulesinin dikilmesinden sonra ortaya çıkmış diller karmaşasıyla doldururlar. Yabancı düşüncelerle tıka basa dolan kafa neticede vuzuh ve sarahatten, açık ve berrak bir anlayıştan yoksun kalır ve belki de bir adım sonra akıbeti çözümlüp dağılmadır. Eğitimli insanların çoğunda bu gözlemlenebilir bir durumdur; bu onları sağduyu, doğru yargı ve pratik incelik bakımından, tecrübe ve sohbetle, az biraz okumanın yardımıyla, dışarıdan çok az bir bilgi edinmiş ve onu da her zaman kendi düşüncelerine boyun eğdirip onunla mezcetmiş olan çoğu okumamış kimseye nazaran geri durumda bırakır.

Gerçek manada ilim ile iştigal eden düşünür de aynı şeyi, fakat daha geniş bir ölçekte yapar. Her ne kadar çok fazla bilgiye ihtiyaç duysa ve çok fazla okuması gerekse de, zihni hepsine hükmedecek, düşünce sistem içinde bunları eritip hazmedecek ve anlayışının (izafi) organik birliğine boyun eğdirecek kadar güçlüdür ki fevkalâde geniştir ve mütemadiyen genişlemesini sürdürmektedir. Süreç içerisinde kendi düşüncesi, bir orgdaki kaim sesler gibi, her zaman her konuda ön sırayı alır ve her türden müzik parçalarının birbirine karıştığı temel ses tonunun tamamen kaybolduğu eski düşüncelerle dolu kafaların hep kaderi olduğu üzere, asla başka sesler tarafından bastırılmaz.

* * * *

Hayatlarını okuyarak geçirenler ve bilgeliklerini kitaplardan elde edenler, bir ülke hakkındaki tam ve doğru bilgiyi seyyahların anlattıklarından elde etmeye çalışanlara benzer. Bu insanlar birçok şey hakkında bir yığın şey söylerler; ama aslında ülkenin durumu hakkında açık, sarıh, doğru ve tutarlı bir bilgiye sahip değillerdir. Fakat hayatlarını düşünerek geçirenler, bu seyyahların kendilerine benzerler; sadece bunlar onların anlattığı şeyin ne olduğunu gerçekten bilir, konuya bütün yönleriyle aşındır ve onun künhüne vakıftırlar.

Bir tarihçiye nazaran görgü tanığı ne ise, sıradan ki-tap-filozofuna göre düşünür de odur; o doğrudan kendisine ait bilgiyi konuşur.

Bu sebepten ötürüdür ki kendi kendilerine düşünmeyi öğrenmiş olanlar esas itibariyle hep aynı sonuca ulaşırlar; birbirlerinden ayrıldıkları zaman bunun sebebi farklı bakış açılarına sahip olmalarıdır, fakat bunlar konunun özüne etki etmediği zaman hepsi aynı şeyi söylerler. Hepsi de eşya hakkında yalnızca nesnel bir bakış açısından kendi algılarının sonucunu dile getirirler. Yazdıklarımda öyle pasajlar vardır ki paradoksal yapılarından ötürü çoğu zaman halka açıklamakta tereddüt etmişimdir ve sonradan hemen aynı düşüncelerin çok uzun zaman önce büyük adamların eserlerinde dile getirildiğini görünce hoş bir şaşkınlık içerisinde kalmışım.

Kitap-filozofu sadece bir kimsenin söylediklerini ve bir başkasının kastettiklerini yahut bir üçüncüsünün yönelttiği eleştirileri, ve benzeri şeyleri aktarır. O farklı görüşleri karşılaştırır, ölçüp biçer, eleştirir ve bir şey hakkın

da doğru bir kanaate ulaşmaya çabalar; bu bakımdan eleştirel tarihçiye benzer. Sözgelimi o Leibniz'in hayatını n bir döneminde bir müddet Spinoza'nın takipçisi olmuş mu, olmamış mı vs. bulup çıkarmaya çalışacaktır. Meraklı araştırmacı sözünü ettiğim şeyin çarpıcı örneklerini Herbart'ın Analytical Elucidation of Morality and Natural Right ve yine onun Letters on Freedom'ında bulacaktır. Böyle bir kimsenin kendisini bunca sıkıntıya sokması bizi şaşırtır; çünkü eğer dikkatini önündeki mesele üzerine vermiş olsaydı, çok geçmeden kendi kendisine birazcık düşünerek amacına ulaşmış olacaktı.

Fakat -düşünme bahsinde- üstesinden gelinmesi gereken küçük bir güçlük var. Sözünü ettiğimiz türden bir şey bizim irademize bağlı değildir. Bir insan her zaman oturup okuyabilir, fakat düşünemez. Düşünceler de insanlar gibidir: Onları canımızın istediği zaman çağıramayız, teşrif edip gelinceye kadar onları beklememiz gerekir. Bir konu hakkındaki düşünce kendiliğinden çıkagelmelidir, tabii ki ona harici bir uyarıcı ile zihni durum ve dikkatin mutlu uyumlu birliği de katkıda bulunmalıdır ve bu insanlara hiçbir zaman gelmediği anlaşılan da tam olarak budur.

Bu durum bizim kişisel ilgimizi cezbeden konularda açıkça görülebilir. Bu türden bir mesele hakkında bir karara varmak zarureti hâsıl olduğunda, belirli bir anda oturup enine boyuna düşünerek bir karara varamayız; çünkü çoğu kez böyle bir zamanda düşüncelerimiz belli bir nokta etrafında toplayamayız, bir sürü başka şeyin peşine düşerler, kimi zaman uzaklık yahut konudan hazzetmeme bunun sebebidir. Böyle bir durumda kendimizi zorlamamalı, bunun yerine kendiliğinden gelecek uygun ruh halini beklemeliyiz. Çoğu zaman bu beklenmedik zamanda gelir ve tekrar tekrar kapımızı çalar; bizi farklı zamanlarda etkisi altına alan farklı ruh halleri konuya her zaman taze bir ışık tutar.

Olgun bir karar tabiriyle anlaşılan bu uzun süreçtir. Çünkü bir karara ulaşma işi dağıtılmalıdır ve süreç içerisinde bir zaman gözden kaçırılan birçok şey bir başka zamanda nazarı dikkatimize çarpar; uzaklık yahut hazzetmeme de kaybolur, çünkü mesele daha yakından incelendiğinde ilk bakışta görüldüğünden daha fazla tahammül edilebilir görünür.

Ve bu teorik olarak da böyledir: Bir insan doğru anı beklemelidir; en büyük kafalar bile her zaman kendi kendilerine düşünemezler. Dolayısıyla boş vakitlerin okuyarak değerlendirilmesi önerilebilir ki daha önce söylendiği gibi, bu bir kimsenin kendi kendisine düşünmesinin yerine bir ikamedir; bu suretle her ne kadar her zaman bizimkinden farklı bir tarzda da olsa, bir başkasının bizim için düşünmesine izin vererek, zihne dışarıdan malzeme alınmış olur. Dolayısıyla bir insan zihninin bu ikameye alışkanlık kesp etmemesi ve böylelikle söz konusu meseleyi unutmaması için; daha önce yürünmüş yolları yürümeye alışmamak ve yabancı bir düşünce yolunu takip ederek kendisinininkini unutmamak için çok fazla okumamalıdır. Daha da önemlisi bir insan salt okumak uğruna gerçek dünya ile bağını koparmamalıdır. Bir kimseyi kendi kendisine düşünmeye yönelten saik ye haleti ruhiye çoğu zaman kitapların dünyasından ziyade gerçek dünyadan gelir. Bir kimsenin önünde gördüğü gerçek dünya iptidailiği ve gücüyle onun düşüncesinin doğal konusudur ve düşünen bir kafayı başka her şeyden daha kolay uyarabilir. Bu mülahazalardan sonra kendi kendisine düşünmesini öğrenmiş bir insanın, bizatihi konuşma tarzıyla, belirgin ciddiyeti ve samimiyeti ile, teklifsizliği ve özgünlüğü ile, bütün düşüncelerine damgasını vuran şahsi kanaati ve görüşleri ile kitap filozofundan kolayca ayırt edilebileceğini gördüğümüzde şaşırmayız. Diğer yandan kitap filozofunda her şey ikinci eldir; onun fikirleri nasıl ele geçirildiği

belli olmayan bir eski paçavralar toplamadır; o keskinliği kaybolmuş küt bir kafa; bir suretin suretidir. Kalıplaşmış, hatta kaba, bayağı ve ağızlara sakız olmuş ifadelerle dolu edebi üslubu, kendine ait parası olmadığı için tedavüldeki bütün paraların yabancılara ait olduğu küçük bir devletçiğe benzer.

Okumak gibi safi tecrübe de düşünce o denli az yerini doldurabilin Safi tecrübenin düşünce karşısındaki durumu ne ise yemenin hazım ve sindirim karşısındaki durumu da odur. Tecrübe insanlığın ilerlemesini münhasıran kendi keşiflerine borçlu olduğuyla övünürken, bedeni bütünlüğu içinde ayakta tutmanın kendi işi olduğunu iddia eden ağızdan farklı bir konumda değildir.

Gerçekten üstün kabiliyetlerle mücehhez bütün kafaların eserleri kararlılık ve belirliliğin, dolayısıyla berraklık ve açıklığın ayırt edici özelliğiyle kendisini hemen belli eder. Bunun sebebi ister nesirde yahut nazımda, isterse müzikte olsun, bu tür kafaların dile getirmek istedikleri şeyi açık ve belirli bir şekilde bilmeleridir. Başka kafalar sözünü ettiğimiz bu kararlılık ve açıklıktan yoksundur, dolayısıyla kendilerini hemen belli ederler.

Birinci sınıf bir kafanın ayırt edici özelliği yargısının doğrudan lığıdır. Dile getirdiği her şey kendi kendisine düşünmesinin sonucudur; bu düşüncelerinin ifade bulma tarzıyla her yerde kendisini ele verir. Dolayısıyla o, zihin dünyasında iktidarı kendi başına her şeyi belirleyen bir prens gibidir. Diğer bütün kafalar, üsluplarından da görülebileceği gibi, kendilerine özgü damgaları olmayan birer elçiden başka bir şey değildir.

Dolayısıyla kendi kendisine düşünen her gerçek düşünür bir kral gibidir; onun iktidarı mutlaktır ve kendi üze

rinde kimseyi tanımaz. Onun kararlarının kökeni, tıpkı kraliyet buyrukları gibi, kendi mutlak iktidarındır ve doğrudan kendisinden kaynaklanır, feir kral bir buyruğu ne kadar dikkate alırsa, o da otoriteyi o kadar kaale alır; kendisi yetki vermedikçe yahut onaylamadıkça hiçbir şeyin geçerliliği yoktur. Diğer yandan her türden yaygın görüşlere, otoritelere kulak veren ve önyargıların etkisi altında kalan sıradan kafalar ise bu bakımdan yasalara ve buyruklara sessizce itaat eden insanlar gibidir

Tartışmalı meseleleri ele alıp o noktada yetkin kimseleri zikrederek bir çözüme kavuşturmak için böylesine gayretli ve istekli olanlar, bu sahada başka birisinin anlayış ve kavrayışını kendi eksik ve noksan görüşlerinin yerine koyabildiklerinde gerçekten mutludurlar. Bunların sayıları saymakla bitmez. Çünkü Seneca'nın söylediği gibi, herkes aklını kullanmak yerine inanmayı tercih eder: "Unusquis- que mavuli credere , quam judie are "

Tartışmalarında veya münakaşalarında bu tür insanların rastgele ve sık sık kullandıkları silah otoritelerdir: Bununla birbirlerini vururlar ve her kim böyle bir tartışmanın içine çekilecek olsa, bir savunma tarzı olarak akıl ve muhakemeye başvurmasa iyi yapmış olur; çünkü bu tür bir silaha karşı bu insanlar düşünme ve değerlendirme yeteneğinden zerrece nasiplenmemiş boynuzlu Siegfriedler gibidir. Onun hücumunu, otoritelerini mahcup etme yolu olarak, argumentum ad verecundiam öne çıkararak savuştururlar ve ardından da zafer çığlığı atarlar.

Gerçek dünyada, ne kadar mutlu, adil ve hoş ol

duğu ileri sürülebilirse de, her zaman sürekli karşı koymamız, üstesinden gelmemiz gereken çekim yasasının hakimiyeti altında yaşarız. Fakat zihin dünyasında çekim yasasının denetiminden kurtulmuş, düşkünlük ve sefaletten azade, bedensiz ruhlar gibiyizdir.

Dolayısıyla bu yeryüzünde soylu ve verimli bir kafanın umutlu ve iyimser bir anda kendisinde bulacağı türden bir mutluluk yoktur.

Bir düşüncenin çıkagelişi, sevdiğimiz birisinin teşrihi gibidir. Bu düşünceyi hiçbir zaman unutmayacağımızı ve bu sevilen kimsenin asla bize kayıtsız hale gelemeyeceğini zannederiz. Fakat gözden irak olan gönülden de irak olur. Eğer onu yazarak zaptı rapt altına almaz isek en güzel düşünce bir daha ele geçirilemez biçimde unutulma ve eğer o sevgiliyle evlenmez isek terk edilme tehlikesi altındadır.

Düşünen insan için değerli olabilecek birçok düşünce vardır; fakat bunlardan çok azı yankı ya da akis uyandıracak, demek istediğim yazıldıktan sonra okurun ilgi ve merakını cezbedecek kadar güçlüdür. Hakiki değere sahip olan tek şey bir insanın doğrudan kendi kendisine düşündüğüdür. Düşünürler belki şöyle sınıflandırılabilir: ilk başta kendi kendilerine -ve kendileri için- düşünenler ve doğrudan başkaları için düşünenler. Birinciler hakiki düşünürlerdir, onlar sözcüğün her iki anlamında da kendi kendilerine düşünürler; onlar gerçek filozoflardır ve sadece onlar samimidir. Ayrıca onların hayatlarının hakiki hazzı ve mutluluğu düşünmeye dayanır. Diğerleri birer sofisttir; olmadık

lan biçimde görünmeyi arzu ederler ve mutluluklarını başka insanlardan almayı umut ettikleri şeyde ararlar. Bunlar başka bir konuda samimi değildir. Bir insanın bu iki sınıftan hangisine ait olduğu takip ettiği usul ve tarz ile derhal anlaşılabilir. Lichtenberg birinci küme için bir örnektir; Herder -hiç şüphe yok- ikinci sınıfa mensuptur.

* * * *

Varoluş -bu müphem, esrarengiz, azap verici, rüya gibi gelip geçici varoluş- meselesinin bizim için ne kadar büyük ve yakın bir mesele olduğu düşünülecek olursa, bir kimse onun diğer bütün meseleleri ve amaçları gölgelediğini derhal fark eder ve birkaç nadir istisna dışında bütün insanların bu mesele hakkında açık bir fikre sahip olmadığı, hatta ondan tamamen habersiz gibi görüldüğü, fakat kendilerini bunun dışında her şeyle meşgul ettikleri; ya meseleyi doğrudan göz ardı ederek ya da yaygın revaç bulmuş bir metafizik sistemin yardımıyla onu kabule hazır vaziyette ve tatmin olmuş olarak, günlerini gün etmekten başka bir şeyi düşünmeksizin ve önlerindeki daha uzun günleri nadiren hesaba katarak yaşadıkları düşünülecek olursa bir kimse bunun üzerine düşündüğünde insanın ancak en uzak anlamda düşünen bir varlık olduğu fikrine ulaşabilir ve insanın düşüncesizliğinin yahut budalalığının emareleriyle karşılaştığında özel bir şaşkınlığa kapılmaz; bilakis sıradan bir insanın zihinsel yahut düşünsel görüş ufkunun, ne geçmiş ne gelecek bilincine sahip, bütün hayatları deyiş yerinde ise sürekli bir şimdiden ibaret olan hayvanlarınkinden çok da ileride olmadığını, arada, öyle zannedildiği gibi geniş bir aralık bulunmadığını bilir.

Esasen bu bir fikir silsilesini birbirine ulayıp bir muhakemeye dönüştürmelerini imkânsız kılacak derecede düşüncelerinin saman çöpü gibi doğrandığına tanık ol

duğumuz çoğu insanın sohbet tarzıyla doğrulanı r.

Eğer bu dünya gerçekten düşünen insanlarla dolu olsaydı, her türden gürültü bu denli evrensel biçimde tahammül görmezdi; onun haddizatında en korkunç ve en amaçsız biçiminde görüldüğü gibi³. Eğer tabiat, insanı düşündürmeyi amaçlamış olsaydı, ona kulakları vermezdi ya da her halükârda onu, yarasaların mutlu ve kiskanılası durumunda olduğu gibi, sahip olduğu kulaklar yerine hava geçirmez sarkık parçalarla donatırdı. Fakat hakikatte insan tıpkı geri kalanlar gibi zavallı bir hayvandır ve melekeleri onu sadece hayat için mücadelesinde destekleyecek şekilde tasarlanmıştır; dolayısıyla o peşindeki yaklaştığını haber vermesi için gece gündüz her zaman açık kulaklara ihtiyaç duyar.

3 Kast edilen kırbaç şaklamalarıdır ve Gürültü Üzerine başlıklı makalede müstakilen ele alınır. Ve orada şu düşüncelere yer verilir: "Eğer büyük bir elmas küçük küçük parçalar halinde kesilse, derhal bütün olarak sahip olduğu değerini kaybeder yahut bir ordu küçük birliklere bölünse bütün gücünü kaybeder; tıpkı bunun gibi, büyük bir zihin dışarıdan müdahaleye maruz kalmasıyla, rahatsız edilmesiyle, dikkatinin dağıtılmasıyla yahut ilgisinin başka bir yöne çevrilmesiyle birlikte, sıradan bir zihne göre sahip olduğu üstünlük ve ayrıcalığı kaybeder; çünkü onun üstünlüğü, tıpkı iç bükey bir aynanın üzerine düşen ışığın bütün şualarını teksif etmesi gibi bütün gücünü tek bir noktaya ve konuya yoğunlaştırmasını gerektirir. Gürültünün sebebiyet verdiği sekte yahut fasıla bu yoğunlaşmayı engeller. Bu sebepten ötürüdür ki kalburüstü kafaların çoğu, hangi türden olursa olsun rahatsızlık verici her şeyden, birdenbire araya girip düşüncelerini dağıttığı için her zaman nefret etmişlerdir. Ve her şeyden evvel gürültüden ileri gelen keskin ve şiddetli kesintiden sürekli bizar ve şikayetçi olmuşlardır. Sıradan insanlar bu tür bir şeyi pek dikkate almazlar. Bütün Avrupa uluslarının en zeki olanı "Asla müdahale etme! (Kesintiye uğratma)" diye özetlenebilecek düsturu on birinci emir olarak kabul etmiş tir. Fakat gürültü, bütün müdahale (kesintiye uğratma) biçimlerinin en nüfuz edici olanıdır; çünkü gürültü sadece bizim düşüncelerimizi inkıtaya uğratmaz, onları dağıtır da. Ne var ki kesintiye uğratılacak bir şeyin olmadığı durumda doğal olarak gürültü de bu denli özel biçimde hissedilmeyecektir. Kimi zaman önemsiz fakat ardı arkası kesilmeyen bir gürültü onun tam olarak ayırına varmazdan evvel beni bir müddet azap içinde bırakır ve rahatsız eder. Hissettiğim tek şey düşünenin giderek daha zahmetli ve yorucu hale geldiğidir; ayaklarım bağlı olduğu halde yürümeye çalışıyormuşum gibi, Sonunda olup bitenin farkına varırım."

